

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ÇİFTÇİ KAYIT SİSTEMİ'NE E-DEVLET İLE BAŞVURUNUN
DESTEKLEMELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
EZİNE İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA YILMAZ

**Tez Danışmanı
PROF. DR. SİBEL TAN**

ÇANAKKALE – 2024

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ÇİFTÇİ KAYIT SİSTEMİ'NE E-DEVLET İLE BAŞVURUNUN
DESTEKLEMELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
EZİNE İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA YILMAZ

Tez Danışmanı
PROF. DR. SİBEL TAN

ÇANAKKALE – 2024

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Derya YILMAZ tarafından Prof. Dr. Sibel TAN yönetiminde hazırlanan ve 16/08/2024 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “Çiftçi Kayıt Sistemi’ne E-Devlet İle Başvurunun Desteklemeler Üzerindeki Etkisi: Ezine İlçesi Örneği” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Sibel TAN

(Danışman)

Doç. Dr. Okan DEMİR

Doç. Dr. Bengü EVEREST

.....

.....

.....

Tez No : 10607687

Tez Savunma Tarihi : 16/08/2024

.....
Doç. Dr. Melis ULU DOĞRU
Enstitü Müdürü

.././2024

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Derya YILMAZ

16/08/2024

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Sibel TAN'a, tezime sağladığı katkılardan dolayı ArŐ. Gör. Sema Ezgi YÜCEER'e ve Tarım Ekonomisi Bölümünün tüm öğretim elamanlarına sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Ayrıca alıŐma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen çalışma arkadaşlarıma, Ezine'nin değerli üreticilerine, kızım Derin ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme de sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Derya YILMAZ
anakkale, Ağustos 2024

ÖZET

ÇİFTÇİ KAYIT SİSTEMİ'NE E-DEVLET İLE BAŞVURUNUN DESTEKLEMELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: EZİNE İLÇESİ ÖRNEĞİ

Derya YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sibel TAN

16/08/2024, 55

Çiftçi Kayıt Sistemi üreticilerin üretim planlarını belirlemekle beraber yararlanmak istedikleri tarımsal destekler arasında köprü görevi gören bir veri tabanıdır. Çiftçi Kayıt Sistemi'nde iş ve işlemler 27 Mayıs 2014 tarihli ve 29012 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ÇKS Yönetmeliğine göre yürütülmektedir. Tarımsal desteklemelerden yararlanmak isteyen üreticiler yoğun bir iş yükü ve bürokrasiye maruz kalmaktadırlar. Resmi Gazete'de 23 Eylül 2022 tarih ve 31962 sayılı yönetmelikte yapılan değişiklik sonucu üreticilerin online olarak e-Devlet üzerinden Çiftçi Kayıt Sistemi'ne üye olmaları sağlanmıştır. Bu çalışma ile e-Devlet üzerinden yapılan başvuruların üretici açısından yarattığı etkiler ve sistemin aksayan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çanakkale'nin Ezine İlçesi'nde 2172 üreticiden Çiftçi Kayıt Sistemi'ne e-Devlet üzerinden başvuru yapan 526 üreticiden oransal örnekleme yolu ile belirlenen 100 üretici ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre üreticilerin tamamının dijital sistemden memnun oldukları sonucuna varılmıştır. Üreticilerin %40'ının çeşitli sebeplerden başvuru sürecini tamamlayamadığı tespit edilmiş olup, kurumların teknik desteği ile e-Devlet sisteminin etkinliğinin artırılacağı önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çiftçi Kayıt Sistemi, E-Devlet, Tarımsal Desteklemeler, Çanakkale.

ABSTRACT

EVALUATION OF THE EFFECT OF THE APPLICATION TO THE FARMER REGISTRATION SYSTEM (FRS) WITH E-GOVERNMENT ON THE SUPPORTS IN EZİNE DISTRICK FROM THE PERSPECTIVE OF THE PRODUCERS

Derya YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Agricultural Economics

Advisor: Prof. Dr. Sibel TAN

16/08/2024, 55

Farmer Registration System is a database that serves as a bridge between producers determining their production plans and the agricultural supports they want to benefit from. Work and transactions in the Farmer Registration System are carried out in accordance with the FRS Regulation published in the Official Gazette No. 29012 dated 27 May 2014. Producers who want to benefit from agricultural supports are exposed to an intense workload and bureaucracy. As a result of the amendment made in the Official Gazette dated 23 September 2022 and numbered 31962, producers were enabled to become members of the Farmer Registration System online via e-government. With this study, we tried to determine the effects of applications made via e-government on the producer and the failing aspects of the system. A survey was conducted with 100 producers, determined by proportional sampling, out of 526 producers who applied to the Farmer Registration System via e-government, out of 2172 in Ezine District of Çanakkale. According to the results obtained from the research, it was concluded that all manufacturers were satisfied with the digital system. It has been determined that 40% of the manufacturers cannot complete the application process for various reasons, and it is suggested that the effectiveness of the e-government system can be increased with the technical support of institutions.

Keywords: Farmer Registration System, Agricultural Support, E-Government, Çanakkale.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

1.1. Konunun Önemi.....	3
1.2. Araştırmanın Önemi.....	5
1.3. Araştırmanın Amacı.....	6
1.4. Araştırmanın Kapsamı	7
1.5. Araştırma Bölgesine Ait Bilgiler.....	8
1.5.1. Nüfus.....	9
1.5.2. Coğrafi Durum, İklim ve Bitki Örtüsü.....	10
1.6. Kavramsal Olarak Çiftçi Kayıt Sistemi ve Tarımsal Destekler	14
1.6.1. Çiftçi Kayıt Sistemi ve Önemi	14
1.6.2. Tarımsal Destekler ve Çiftçi Kayıt Sistemi	17
1.6.3. Çiftçi Kayıt Sistemi'nde E-Devlet Uygulaması.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	28
MATERYAL YÖNTEM	
3.1. Materyal	28
3.2. Yöntem.....	28
3.2.1. Verilerin Toplanmasında Kullanılan Yöntem.....	28
3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem.....	29
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	30
ARAŞTIRMA BULGULARI	
4.1. Üreticilerle İlgili Genel Bulgular.....	30
4.2. Üretici Örgütlerine Üyelik ve Memnuniyet Durumları.....	34
4.3. Mevcut Politikalardan Faydalanma ve Memnuniyet Durumları.....	36
4.4. Üreticilerin İnternet Kullanımı ve E-Devletten ÇKS Kayıtları	38
BEŞİNCİ BÖLÜM	48
SONUÇ ve ÖNERİLER	
KAYNAKÇA	51
EK 1 ANKET FORMU	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARIP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
ÇKF	Çiftçi Kayıt Formu
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇMVA	Çiftçi Muhasebe Veri Ağı
Da	Dekar
Ha	Hektar
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FADN	Farm Accountancy Data Network
FKS	Fındık Kayıt Sistemi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
OTBİS	Organik Tarım Bilgi Sistemi
OTP	Ortak Tarım Politikası
RG	Resmi Gazete
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TAKBİS	Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi
TARİŞ	Zeytin ve Zeytinyağı Birliği
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TBS	Tarım Bilgi Sistemi
UBM	Ulusal Bilgi Merkezi
ÜBF	Ürün Beyan Formu
%	Yüzde Oranı
°	Derece

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Ezine ilçesinde nüfus	9
Tablo 2	Ezine ilçesi çiftçi sayısı	9
Tablo 3	Ezine ilçesinde ürün grupları itibariyle ekim alanları ve üretim miktarları	10
Tablo 4	Ezine ilçesinde açıkta sebze yetiştiriciliği üretim verileri	11
Tablo 5	Zeytin üretim verileri	12
Tablo 6	Hayvan sayıları ve süt üretim miktarı	13
Tablo 7	Hayvancılık desteklemeleri	13
Tablo 8	Tarımsal destekleme ödemeleri (2022)	14
Tablo 9	Bitkisel üretim destekleme birim fiyatları (2023 yılı)	18
Tablo 10	Üreticilerin yaş ortalamaları	30
Tablo 11	Cinsiyet dağılımı	30
Tablo 12	Eğitim durumu	31
Tablo 13	Medeni durum/çocuk durumu	31
Tablo 14	Sosyal güvence durumu	32
Tablo 15	Arazi durumu	33
Tablo 16	Hayvancılık yapma durumu	33
Tablo 17	Hayvan varlığı durumu	33
Tablo 18	Tarımsal üretim tecrübesi ve ÇKS'ye üyelik	34
Tablo 19	Tarımsal örgütlere üye sayısı	34
Tablo 20	Ziraat Odasına üyelik memnuniyet durumu	35
Tablo 21	Tarım kredi kooperatifi memnuniyet durumu	35

Tablo 22	Sulama birliğine üyelik memnuniyet durumu	36
Tablo 23	Tarımsal kredi kullanma durumu	36
Tablo 24	Tarım sigortası yaptırma durumu	37
Tablo 25	Bakanlık hibe programlarından yararlanma durumu	37
Tablo 26	Mazot gübre desteğinden yararlanan alan	38
Tablo 27	Mazot gübre desteği memnuniyet durumu	38
Tablo 28	Akıllı telefon kullanımı	39
Tablo 29	Aktif internet kullanımı / aktif e-Devlet kullanıcısı	39
Tablo 30	e- devlet üzerinden ÇKS başvuru esnasında yardım alma durumu	40
Tablo 31	e-Devlet üzerinden ÇKS belgesi alma durumu	40
Tablo 32	Dijital ÇKS belgesinin kullanım durumu	40
Tablo 33	Başvuru tamamlama durumu	41
Tablo 34	e-Devlet üzerinden ÇKS başvurusu tamamlayamama sebebi	41
Tablo 35	e-Devlet üzerinden başvuru yapmanın kolaylık sağlama durumu	42
Tablo 36	Mazot gübre desteği değerlendirme	43
Tablo 37	Başvuru süresi değerlendirme	43
Tablo 38	Dijital uygulamalara bakış	44
Tablo 39	ÇKS'ye e-Devletten başvuru bilgisi edinme kaynağı	44
Tablo 40	e-Devlet başvuru aşamasındaki eksiklikler nasıl giderilir	45
Tablo 41	Desteklemelere e-Devlet üzerinden başvuru yapma isteği	45
Tablo 42	Ezine ilçesi e-Devlet başvuru sayıları	46
Tablo 43	Türkiye genelinde ÇKS başvuru durumu	47

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Tarım, insanlar için hayati unsur oluşturan beslenme ihtiyacının karşılandığı stratejik bir sektördür. Ülke ekonomisine katkı sağlaması, işgücü ihtiyacı yaratması, diğer sektörlerle hammadde kaynağı oluşturması gibi önemli özellikleri bünyesinde barındıran tarımın, sürdürülebilir olması günümüzün en büyük amaçları arasındadır. Bu yüzden doğru zamanda yerinde uygulanacak doğru politikalar ile tarımın geleceğine yön verilmelidir. İhtiyaca yönelik uygulanabilir tarım politikaları sayesinde tarımsal üretimde arz ve gıda güvenliğini sağlamanın yanında değişen iklim ve çevre koşullarına karşı tarımın sürdürülebilirliği mümkün kılınacaktır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile bağlantılı olan tarım sektörü, Gayri Safi Milli Hasıladan (GSMH) düşük bir pay almasına rağmen, tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlaması, iş gücü ve istihdama katkı sağlaması, ödemeler dengesindeki rolü ve önemini sürekli korumaktadır. Nitekim ülkemizde tarımın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içerisindeki payının düşmesi hizmet ve sanayi sektörlerinin gelişmesine paralel oluşmuş bir durum olmakla birlikte Türkiye ekonomisindeki yeri bakımından çok önemli bir sektördür (Uzundumlu, 2012).

Tarım, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından 1980’li yıllara kadar milli ekonominin lokomotif sektörü olarak kabul edilmiş, bu kapsamda yapısal sorunların çözümünü, üretim artışını, çiftçi ve tüketici refahını hedefleyen birçok politika uygulanmıştır. Türkiye’de uygulanan tarım politikaları bir taraftan ekonomik imkanlar çerçevesinde ulusal ihtiyaçları karşılamaya çalışırken, diğer taraftan Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi dış dinamiklerin dünya tarım ve ticareti üzerindeki müdahalelerine ayak uydurma ve uyum sağlama amaçlarını taşımıştır. Dolayısıyla tüm bu faktörler zaman zaman politikalarda yeni uygulamaları ve reform hareketlerini gündeme getirmiştir. Nitekim 1980 ve sonrasında ülkemizde tarım sektöründe politika değişikliklerine ve tarımda yeni reformlara gidilmiştir. Bu adımların en somut olan uygulardan birisi Dünya Bankası ve Türkiye arasında imzalanan anlaşma neticesinde uygulanmaya başlayan ARIP (Tarım Reformu Uygulama Projesidir)’tir. Proje ile 2000’li

yılların başına kadar tarıma yapılan tüm transferler, destekler ve krediler Doğrudan Gelir Desteği (DGD) adı altında tek bir destek kalemine dönüştürülmüş ve DGD'nin, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ile birlikte uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda tarım politikaları ile ilgili en radikal tarım reformu hareketlerinden biri gündeme gelmiştir. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) tarımsal üretim yapan üreticiye tarımsal üretim yaptığı alan üzerinden ödenen bir sistem olduğu için ülkemizin üretim düzeyini arttırmaya yönelik beklentileri karşılayamamıştır. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile birlikte uygulanan ve 2001 yılı itibari ile ülkemiz genelinde yaygınlaşmaya başlayan Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı olan üreticilere yetiştirdikleri ürün bazında ödeme yapılmaya başlanmıştır (Yılmaz ve ark., 2008).

Tarım sektöründe etkin ve rekabetçi bir tarım sistemine sahip olmak, tohumdan sofraya kadar olan tüm aşamaların kayıt altına alınması, planlı ve başarılı bir üretim sisteminin geliştirilmesi ancak tarımsal bilgi sistemlerinin etkin kullanımıyla mümkün olmaktadır. Avrupa Birliği, ülkeler arası yapısal ve ekonomik farklılıkları minimum düzeye indirerek birlikte hareket etmek adına Ortak Tarım Politikası (OTP) geliştirerek tarım sektöründeki verilerin toplanacağı tarımsal veri toplama sistemi olan FADN (Farm Accountancy Data Network) sistemini geliştirmişlerdir. Bu veri sistemi sayesinde tarım sektörü kayıt altına alınarak mevcut durum çerçevesinde uygun tarım politikaları ile tarıma yön verilebilmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde 2000'li yılların başından beri OTP'na uyumlu hareket edebilmek için tarımsal alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi'nden elde edilen sonuçlar doğrultusunda sektörle ilgili politika oluşturulmakla beraber Türkiye'de de ÇMVA sistemi bazı bölgelerde uygulanmaya başlamış olup tüm ülkede yaygınlaştırma çalışmaları yapılmaktadır (Tekin, 2023).

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ile ilgili en önemli adım 18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Tarım Kanunu ile atılmıştır. Tarım Kanununun amacı 1. Maddede; kırsal alan ve tarım sektörünün kalkınma planları ve stratejileri kapsamında geliştirilmesi, tarımın desteklenmesi için gerekli politikaların belirlenmesi ve düzenlemelerin yapılması olarak belirlenmiştir. Tarım Kanunu'nun geçici 1. maddesinde ise bitkisel üretim yapan üreticilerin çiftçi kayıt sistemine kayıt yaptırılmaları halinde doğrudan gelir desteğinden yararlanacağı belirtilmiştir (RG, 2006). Çiftçi kayıt sisteminde bulunmayan üreticilerin desteklemeden yararlandırılmayacağı ifadesi ÇKS'yi önemli bir kilit noktası haline

getirmiştir. Tarımsal desteklemeler, uygulanmakta olan tarımsal politikaların etkinliğini artırmak amacıyla tarımsal alandaki problemlerin çözülmesine yönelik sunulan maddi katkılardır. Tarım Kanunu'nda verilecek asgari destek miktarı GSMH'nin %1,0'i olacak şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla ÇKS uygulamasında mevcut aksaklıkların tespit edilmesi, kayıtlı veriler üzerinden tarımsal üretimin planlanabilmesi ve sektörde izlenebilirliğin sağlanması açısından araştırma konusu güncel ve önemlidir.

1.1. Konunun Önemi

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), Tarım ve Orman Bakanlığı'nın üreticileri kayıt altına aldığı, tarımsal destekleme ödemelerinin bu kayıtlara göre yapıldığı bir tarımsal veri tabanıdır. Sistem tarımsal faaliyetleri kayıt altına almak ve çiftçiyi desteklemek üzerine kurulmuş olup sistemdeki sorunları tespit etmek ve gidermek içinde de kullanılmaktadır. Üretici, ürün deseni, tarımsal üretim ve tarımsal desteklemeler gibi tarımla ilgili tüm reel bilgileri içerisinde barındırmasından dolayı ülkemiz tarımı açısından önemli veri kaynağıdır.

Çiftçi Kayıt Sistemi'nde iş ve işlemler, 27 Mayıs 2014 tarih ve 29012 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği hükümleri kapsamında yapılmaktadır. Bu yönetmelik, Çiftçi Kayıt Sistemi'nin kurulması, kullanımı, güncellenmesi ve geliştirilmesinin yanında raporların tutulması, görev tanımları, tarımsal üretim yapan üreticilerin kayıtlarının yapılması ve üreticinin yararlanacağı destekleme programlarını kapsamaktadır. Yönetmeliğin amacı; tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik olmak üzere üreticilere ait tarımsal faaliyetlerin kayıtlarının tutulması, güncellenmesinin ile birlikte tarımsal desteklemelerin izlenebilir ve raporlanabilir şekilde yürütülmesini sağlamaktır (RG, 2014).

Bu bağlamda 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planında tarım bilgi sistemlerinin dijitalleşip gelişmesiyle tüm kesimlerin kullanımına açılacağı ve tarımsal desteklerin etkinliğinin artırılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (SBB, 2019). Diğer taraftan 2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planında ise; tarımsal üretimin bir bütün olarak ele alındığı, teknoloji kullanımının yüksek, örgütlü hareket eden, doğal kaynakların

etkin kullanılarak toplumun sağlıklı beslenmesini amaçlayan bir tarım amaçlanmıştır. Ayrıca bu planda dijitalleşmeye vurgu yapılarak yapay zekanın tarıma entegre edildiği akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaşacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan tarımsal istatistiklerin ve bilgi sistemlerinin iyileştirilmesi, kayıt sistemlerinin üretim ve stok durumlarını gösterir biçimde tasarlanarak daha etkin bir hale getirilmesi de 12. Kalkınma Planı politika ve tedbirleri arasında yer almaktadır (SBB, 2023). Tüm avantajlarına rağmen ÇKS’de mevcut iş ve işlemlerin üreticiler açısından yoğun bir bürokrasi oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bu gerçekten yola çıkarak tarımsal destekleme başvurularında kolaylık sağlama ve tarımsal desteklemelerin etkinliğini arttırmaya yönelik üretici odaklı bir sistemin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2022 yılı itibari ile e-Devlet sisteminin Tarım Bilgi Sistemi’ne (TBS) entegre edilmesine karar verilmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği’nde 23/09/2022 tarih ve 31962 sayılı Resmi Gazete’de yapılan değişiklik sonucunda 1 Ekim 2022 tarihi itibari ile e-Devlet üzerinden üreticilerin sisteme başvuru yapmaları sağlanmıştır (RG, 2022). Üreticilerin hayatlarını kolaylaştıran e-Devlet sistemi üzerinden ÇKS başvurusu yapabileceği sayesinde bürokrasi en az seviyeye indirilerek zamandan ve emekten tasarruf sağlamak amaçlanmıştır. Böylece üreticiler, dijital çağın imkanları doğrultusunda e-Devlet sistemi ile daha kolay başvuru güncellemesi yapabilecek olup dijital veriler sayesinde üretim planlamasına katkı sağlamaları hedeflenmiştir.

Ülkemizde e-Devlet uygulaması 2008 yılından itibaren erişime açılmış olup, binlerce kamu hizmetinin, yüzlerce kamu kurumunun entegre olduğu bir sistemle vatandaşlara sunulduğu dijital bir platformdur. Sistemin kullanıma açıldığı andan itibaren hizmet içeriklerinin genişletilmesi ve toplumun her kademesinden vatandaşlarımıza, kamu kurumlarına ve özel sektöre yönelik hizmetlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Nitekim e-Devlet kapısı ile kamu kurumlarının sunduğu hizmetlere tek noktadan, hızlı ve güvenli erişim sağlamak amacıyla adaletten, sosyal güvenlik ve sigortaya, sağlıktan ulaştırmaya, eğitimden çevre ve şehirciliğe kadar geniş bir yelpazede hizmetlere erişim mümkündür (e-Devlet kapısı, 2024).

Tarım Bilgi Sistemi’nin e-Devlet sistemine entegre edilmesi ile beraber üreticiler, ÇKS kayıt güncellemelerini online olarak yapabilmelerinin yanında, yeni uygulama ile ÇKS başvuru ücreti üreticiden peşin olarak alınmayıp, ödenecek tarımsal destek ücretinden

karşılanması sağlanmıştır. Üreticiler yetiştirecekleri ürün için Ürün Beyan Formu (ÜBF) düzenleyip, o tarım parselinin bulunduğu köyün muhtar ve azalarından imza almak zorunda olmalarına rağmen yeni uygulanan sistem ile başvuru sürecini sadeleştirme adına muhtar/aza imzasının kaldırılması üreticinin iş yükünü büyük ölçüde azaltmıştır. Her üretim sezonu için ziraat odalarından alınan çiftçi belgesi sadece ilk defa ÇKS kaydı yaptıracak üreticiler tarafından alınacaktır. Böylelikle ÇKS iş ve işlemleri için Ziraat Odaları'nın da ziyaret edilme sıklığı azalmış olacaktır. Dolayısıyla gerek kalkınma planlarında altı çizilen hususlar gerekse ÇKS'nin bürokratik uygulamalarında üreticilerin karşılaştığı sorunlar e-Devlet üzerinden kayıt sisteminin incelenmesi açısından seçilen konuyu önemli kılmaktadır. Bu kapsamda yapılacak araştırma hem literatüre katkı sağlayacak nitelikte olup, hemde sistemin işleyişi ve aksayan yönleri açısından karar alıcılara ve politika yapıcılara katkı sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Tarımda işletme analizinde temel amaç, bir işletmenin bütününe ve işletme faaliyetlerine ilişkin başarının ölçülmesidir. Bu şekilde işletmenin zayıf ve güçlü yönleri saptanarak işletmeyi geliştirecek önlemler alınabilir (İnan, 2016). İşletme analizlerinin sağlıklı bir şekilde yapılması, ileriye dönük yatırım programlarının ve üretim planlarının yapılması ancak sağlıklı veri kaydı ile mümkündür.

Tarımda sağlıklı veri tabanlarının oluşturulması ancak çiftçilikle ilgili tüm kayıtların tutulması ile mümkündür. Bu verilerin ulusal çaptaki veri tabanlarına kayıt ile oluşturulması ise etkili politikalar oluşturmak açısından çok önemlidir. Sağlıklı verilerin oluşturulması etkili muhasebe sistemlerinin oluşturulmasını sağlar. Bu bağlamda tarım muhasebesi, tarım işletmelerinin faaliyetinden doğan finansal işlem ve olayları kaydeden, daha sonra bu kayıtları amaca uygun şekilde özetleyen, analiz eden ve bunlardan faydalı sonuçlar çıkaran bir muhasebe dalıdır (Aras, 1988). Tarım muhasebesi işletme ilgili tüm kurum ve kuruluşlara, işletme yöneticilerine, politika yapıcılara ve araştırmacılara işletmelerin finansal ve fiziki durumu hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Günümüzde özellikle sermayesi büyük şirketlerin işletmelerinde fiziksel kayıtları dikkate alarak yaptıkları yatırımlarda önemli artışlar görülmektedir. Profesyonelce yönetilen söz konusu işletmelerde, yöneticilerin alacakları kararlara yardımcı olması ve bir üretim işletmesi olarak maliyetlerin

doğru hesaplanması açısından muhasebe büyük bir öneme sahiptir (Kıllı ve Hatunoğlu, 2016).

Çiftçi Kayıt Sistemi içersinde çok çeşitli verileri bulundurmasından dolayı hakkında çeşitli çalışmalar yapılmış bir konudur. Ancak ÇKS'ye e-Devlet üzerinden başvuru konusu güncel olduğu için bu konuda yapılan çalışmalara literatürde henüz rastlanmamaktadır. Tarımsal retimde ürün çeşitliliği bakımından önemli bir potansiyele sahip Çanakkale'nin Ezine İlçesi'nde yeni bir uygulama olarak e-Devlet üzerinden ÇKS'ye başvuru yapmanın etkisi incelenmiştir. Ezine İlçesi 2023 yılı ifti Kayıt Sistemi'ne kayıtlı ifti sayısı 2.298 kişi olup, 2.284 kayıtlı hayvancılık işletmesi bulunmaktadır. anakkale İli'nde 47.475 tarımsal işletme bulunmakla beraber Ezine İlçesi'ndeki tarımsal işletme sayısı 7.460 adettir (TOB, 2023). Türkiye Tarım Havzaları retim ve Destekleme Modeline göre arpa, buğday, eltik, dane mısır, kuru fasulye, nohut, yağlık ayçiçeği, yem bitkileri, zeytin ve zeytinyağı Ezine İlçesi'nde destek kapsamında olan ürünlerdir.

Hayvancılık potansiyeli de oldukça yüksek olan Ezine İlçesi'nin 2023 yılı büyükbaş hayvan sayısı 17.685, kkbaş hayvan sayısı 126.639'dur. İlçede 478 büyükbaş tarım işletmesi, 1.132 kkbaş tarım işletmesi bulunmaktadır. Ezine Peyniri ile coğrafı işaret almış bölgedeki süt üretim miktarı yılda 39.444 tondur. İlçede 1 adet Ziraat Odası, 9 adet kalkınma kooperatifi, 2 adet sulama kooperatifi, 2 adet su ürünleri kooperatifi, 2 adet yetiştirici ve 3 adet üretici birliği olmak üzere ilçede 19 ifti rgt bulunmaktadır. Ziraat Odasına kayıtlı üretici sayısı 6.690 iken koyun-keçi yetiştirici birliğine ye sayısı 989'dur (TOB, 2023). Araştırma ile bölgedeki tarımsal potansiyel dikkate alındığında destekleme süreçleri ve bu süreçte uygulanan bürokratik işlemlerin kolaylaştırılmasının üreticiler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi açısından araştırma konusu önemlidir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Çiftçi Kayıt Sistemine e-Devlet ile başvuru yapılma sürecinin araştırıldığı çalışmada Çanakkale İli Ezine İlçesi'nde bulunan çiftçilerin demografik özellikleri dikkate alınarak uygulamada olan destelemelerden faydalanmak için, ÇKS'ye e-Devlet aracılığla başvuru

yapma konusunda bilinç düzeyleri ve bu konudaki görüşlerinin tespit edilmesi araştırmanın temel amacıdır. Elde edilen bulgular ışığında sistemin aksayan yönlerinin belirlenmesi, üreticilerin dijital tarıma karşı eğilimlerinin incelenmesi ve sistemin etkinleştirilmesi için öneriler sunulması da araştırmanın diğer amaçları arasındadır. Bu kapsamda dijitalleşmenin üreticinin hayatını kolaylaştırıcı etkisi olup olmadığı, araştırma bölgesindeki üreticilerin e-Devlet üzerinden ÇKS'ye başvurularının dışında diğer tarımsal desteklemelere de online olarak başvuru yapıp yapılamayacağı konusunda sonucuna varılması hedeflenmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne başvuru sürecinde e-Devlet sisteminin kullanılabilir olmasının tarımsal desteklerin etkinliğine sağlayacağı katkı konusunda fikir vermesi araştırmadan beklenen amaçlar arasındadır. Araştırma sonuçlarının işletme sahiplerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına, karar alıcılara ve politika yapıcılara yarar sağlaması beklenmektedir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Çanakkale, Çanakkale Boğazı'na sahip, Troas antik kentine ev sahipliği yapması ve Kazdağı'nı (1767m) içinde barındıran bir ilimizdir. Türkiye'nin kuzeybatısında, 25° 40' - 27° 30' doğu boylamı ve 39° 27' - 40° 45' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Ürün deseni açısından zengin ve ülkesel üretimde önemli bir paya sahiptir. Türkiye tarımındaki payı açısından incelendiğinde Çanakkale buğday üretiminin %2,0'sini, domates üretiminin %5,7'sini, zeytin üretiminin %7,3'ünü karşılamakla beraber bu ürünlerde verimlilik düzeyleri Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tan vd. 2014). Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2023 yılı verilerine göre Çanakkale İli'nden buğdayın %1,37, salçalık domatesin %3,99'u, sofralık domatesin %4,59'u, yağlık zeytinin %5,62'si, sofralık zeytinin %0,91'i yetiştirilerek ülke tarımına katkı sağlanmaktadır. Çanakkale'de kişi başı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla 183.616 TL olarak belirlenmiştir. (TUİK, 2022)

Araştırmanın yapıldığı Ezine İlçesi, Çanakkale İli'nin 12 ilçesinden biridir. Zeytin, zeytinyağı, coğrafi işaret almış Ezine Peyniri ile ün kazanmış bitkisel ve hayvansal üretim potansiyeli yüksek bir bölgedir. İlçede 26.894 ha işlenebilir tarım arazisinin 11.863 ha alanını zeytinlikler oluşturmaktadır (TOB, 2023). Çanakkale-İzmir karayolu üzerindeki Ezine İlçesi'ne 2 km mesafede bulunan Ezine Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi

limanlara ve pazara yakınlık bakımından stratejik alanda kurulması bölgenin tarım potansiyelinin ön plana çıkmasına daha da katkı sağlamaktadır. Araştırma kapsamında yürütülen anket çalışması Ezine merkez ve köylerinde yaşayan Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı üreticilerden 2023 üretim sezonu için ÇKS başvurusunu e-Devlet ile tamamlamayı tercih eden üreticiler ile yapılmıştır.

Araştırmanın giriş bölümünde konunun önemi, araştırmanın önemi, amaçları, kapsamı ve araştırma bölgesi ile ilgili bilgiler, kavramsal olarak ÇKS ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalar incelenmiş, üçüncü bölümde materyal ve yöntem, dördüncü bölümde araştırma bulguları ve tartışma sonuçları verilmiştir. Son bölümde ise araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.

1.5. Araştırma Bölgesine Ait Bilgiler

Antik dokusu ve şifalı yeraltı sularına sahip İda Dağı'nın etekleri Ezine İlçesi'ne kadar uzanmaktadır. Bölgede ünlü jeotermal merkez olan Kestanbol Kaplıcaları ve antik yunan yerleşim yeri Aleksandria Troas bulunmaktadır. Ezine İlçesi'nin batısında Ege Denizi, güneyinde Aycacık İlçesi ve kuzeyinde Çanakkale İli bulunmaktadır.

Ezine İlçesi'nin 48 köy, 1 belde ve 8 mahallesi bulunup Çanakkale İl merkezine 47 km uzaklıktadır. Ezine düzlük bir ova üzerinde kurulmakla beraber ilçe sınırları içerisindeki bulunan tüm ovalar sulanabilir arazilerden oluşmaktadır.

Ezine ve çevresi zengin bir volkanik zemin üzerinde bulunmaktadır. Kumtaşı, kilaşı, kireçtaşı cevherleşmeleri tespit edilmekle beraber mermer ve kurşun gibi maden yatakları bulunmaktadır (Aydın, 2010). Toprak yapısı incelendiğinde alüviyal, kolüviyal, kahverengi orman, kırmızı kahverengi akdeniz ve kireçsiz kahverengi toprak gruplarına rastlanmaktadır (Everest, 2017).

1.5.1. Nüfus

Ezine İlçesi'nde 2022 yılında 31.848 olan nüfus binde 47,97 artış hızı ile 2023 yılında 33.413 kişi olmuştur. Ezine nüfusunun kırsal ve kentsel alanda dağılımı incelendiğinde %49,64'ü köy ve beldeye yaşadıkları görülmektedir. Araştırma bölgesinde nüfusun yarıya yakın kısmı yani %50,35'lik kısmı köy ve beldelerde yaşamaktadır. Köylerde yaşayan nüfusun %50,33'ü erkeklerden %49,67'si kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1

Ezine ilçesinde nüfus

Cinsiyet	Ezine merkez	%	Köy/belde	%
Erkek	9120	54,20	8350	50,33
Kadın	7705	45,80	8238	49,67
Toplam	16825		16588	

Kaynak: TÜİK, 2023.

Çiftçi Kayıt Sistemi verilerine göre Ezine İlçesi'nde 401 kadın üretici, 20.231,961 da işliyorken 1.858 erkek üretici 135.216,753 da tarımsal alan işlemektedir. 39 tüzel kişilik 6.134,406 da alanda tarımsal üretim gerçekleştirmektedir (Tablo 2). Tarım nüfusu toplamı 17.407 kişidir. Tarım nüfusunun ilçe nüfusuna oranı %52'dir (TOB, 2023). İlçedeki kırsal nüfus oranının yüksekliği ve ekonomik açıdan tarım sektörünün önde gelmesi araştırma bölgesinde çiftçi kayıtlarının ve bu kayıtlara dayalı yatırım planlarının önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 2

Ezine ilçesi çiftçi sayısı

Kadın çiftçi sayısı	Kadın çiftçi toplam alan (da)	Erkek çiftçi sayısı	Erkek çiftçi toplam alan (da)	Tüzel kişilik alan	Tüzel kişilik toplam alan	Toplam çiftçi sayısı	Toplam alan (da)
401	20.231,961	1.858	135.216,753	39	6.134,406	2.298	161.583,120

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023

1.5.2. Coğrafi Durum, İklim ve Bitki Örtüsü

Ezine İlçesi'nin yüzölçümü 65.412 hektardır. İlçe merkezi deniz seviyesinden 50 m yükseklikte olup ilçe sınırı içerisinde en yüksek dağ olan Çığrı Tepesi 500 m yüksekliktedir. Ova üzerinde kurulu olan ilçe, Kazdağları'ndan doğup Çanakkale Boğazı'na dökülen Menderes Çayı ve ilçeyi ikiye bölen Akçin Çayı bölgeye doğal zenginlik katmaktadır. Akdeniz iklimi etkili olmakla beraber yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Kar yağışı yıl içerisinde az görünmekle beraber yağışlar daha çok yağmur şeklinde düşmektedir. İlçede maki bitki örtüsü görülmekle beraber ilçe ormanları genellikle kızıl çamdır. Ezine İlçesi'nin batı kısımları denize yakın olmasından kaynaklı daha ılıman geçtiği için bu bölgelerde zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bölgede hakim rüzgar yönü poyraz ve lodostur (İlgar, 2019). İlçede ekili tarım alanlarında arpa, buğday, çeltik, dane mısır, kuru fasulye, kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, yem bitkileri, yulaf, zeytin, domates, biber, silajlık mısır, yonca, armut, şeftali, elma, nohut, bezelye ve tıbbi aromatik bitkiler yetiştirilmektedir. 2023 yılı ürün grupları itibariyle ekim alanları ve üretim miktarları incelendiğinde ekim alanı bakımından sırasıyla tahıl grubu bitkiler (%55,4), yem bitkileri (%36,4), yağlı tohumlu bitkiler (%4,6), endüstri bitkileri (%1,9) ve baklagiller (%1,7) gelmektedir. Bu ürünlerin sıralaması üretim miktarı bakımından yapılacak olursa yem bitkileri (%78,6), tahıl grubu bitkiler (%12,2), endüstri bitkileri (%8,4), yağlı tohumlu bitkiler (%0,6), baklagiller ise (%0,2) oranında üretimden pay almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3

Ezine ilçesinde ürün grupları itibariyle ekim alanları ve üretim miktarları

Ürün Grubu	2021		2022		2023			
	Ekili alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Ekili alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Ekili alan (da)	%	Üretim miktarı (ton)	%
Tahıl grubu bitkiler	66.210	37.889	69.135	39.568	69.605	55,4	31.471	12,2
Baklagiller	3.485	808	2.370	513	2.100	1,7	452	0,2
Endüstri bitkileri	1.117	319	229	32	2.420	1,9	21.543	8,4

Tablo 3'ün devamı

Yağlı tohumlu bitkiler	4.895	1.529	6.900	2.304	5.800	4,6	1.457	0,6
Yem bitkileri	43.492	180.678	47.720	210.211	45.645	36,4	202.014	78,6
TOPLAM	119.199	221.223	126.354	252.628	125.570	100,0	256.937	100,0

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023.

Çanakkale'nin Ezine İlçesi'nde tarımsal üretim bakımından diğer önemli üretim alanı açıkta sebze yetiştiriciliğidir. Ürün bazında 2023 yılı itibariyle açıkta sebze yetiştiriciliğinde ekim alanı bakımından en fazla ekilen ürünler sırasıyla sofralık domates (%27,8), salçalık biber (%24,3), salçalık domates (%20,3), kavun, (%10,4), karpuz (%10,1), taze fasulye (%2,5), dolmalık biber (%1,8), sivri biber (%1,3), bezelye (%0,8) ve hıyar (%0,6) olarak sıralanmaktadır (Tablo 4). Diğer taraftan üretim miktarı bakımından sırasıyla sofralık domates (%37,1), salçalık domates (%28,9), salçalık biber (%18,3), kavun (%7,4), karpuz (%6,1), dolmalık biber (%0,7), taze fasulye (%0,6), sivri biber (%0,5), hıyar (%0,2) ve bezelye (%0,1) oranında üretimden pay almaktadır (Tablo 4).

Tablo 4

Ezine ilçesinde açıkta sebze yetiştiriciliği üretim verileri

Ürün	2021		2022		2023			
	Ekili alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Ekili alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Ekili alan (da)	%	Üretim miktarı (ton)	%
Domates (sofralık)	5.900	44.604	5.665	45.534	5.900	27,8	47.000	37,1
Domates (salçalık)	4.000	30.000	3.800	30.925	4.300	20,3	36.675	28,9
Biber salçalık	4.315	14.886	5.450	24.525	5.150	24,3	23.175	18,3
Karpuz	2.300	8.625	2.195	9.439	2.142	10,1	9.425	7,4
Kavun	2.200	6.160	2.300	8.050	2.210	10,4	7.735	6,1
Taze fasulye	590	796	600	840	530	2,5	742	0,6
Dolmalık biber	370	832	409	922	389	1,8	877	0,7
Sivri biber	200	440	200	440	280	1,3	616	0,5

Tablo 4'ün devamı

Hıyar	230	255	150	390	120	0,6	312	0,2
Bezelye	190	152	180	144	180	0,8	144	0,1
TOPLAM	20.295	106.750	20.949	121.209	21.201	100,0	126.701	100,0

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023

İlçede önemli tarımsal faaliyet alanlarından biri de zeytincilik olup 2023 rakamlarıyla 114.850 da. alanda, 15.124 ton yağlık zeytin, 3.780 da. alanda 485 ton sofralık zeytin üretilmektedir (Tablo 5).

Tablo 5

Zeytin üretim verileri

	2021		2022		2023	
	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
Yağlık zeytin	114.600	4.710	114.750	45.550	114.850	15.124
Sofralık zeytin	3.100	1.439	3.300	1.867	3.780	485

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023

Ülkemizde yem bitkileri ekiliş alanlarının artması ve karlı bir yetiştiricilik için kaba yem ihtiyacımızın karşılanabilmesi için yem bitkisi ekilişine destek verilmektedir. Yem bitkileri desteği 2022 yılında 383 üreticiye 1.267.061,11 TL ödenirken, destekleme birim fiyatlarının değişmediği 2023 yılında 298 üretici için 974.105,22 TL ödeme yapılmıştır. Üretim maliyetlerinin atışıyla beraber 2023 üretim sezonunda yaşanan su kısıtı yem bitkisi üretim alanında azalmaya sebep olmuştur (TOB, 2023). Çanakkale, hayvansal üretim ve verimlilik bakımında ülkemizde üst sıralarda yer almaktadır. İl genelinde büyükbaş hayvan varlığının yoğun olarak bulunduğu Ezine Peyniri ile adını duyurmuş Ezine İlçesi'nde 2015-2020 yılları arasında büyükbaş hayvan varlığında % 27.5 oranında bir artış yaşanmıştır (Özek, 2022). Çanakkale İli'nde 2015-2020 yılları verilerine göre küçükbaş hayvan sayısının ve mandrılarının en yoğun olduğu bölge Ezine, Çanakkale ekonomisine ciddi katkılar sunması ve sanayiye hammadde oluşturması nedeniyle önemli bir ilçemizdir (Özek, 2022). Ezine İlçesi'nde 82 adet süt soğutma tankı bulunmakla beraber aylık 7.008 ton süt kapasiteleri bulunmaktadır (TOB, 2023).

Tablo 6

Hayvan sayıları ve süt üretim miktarı

	2021	2022	2023
Büyükbaş hayvan sayısı (baş)	15.771	18.000	19.730
Küçükbaş hayvan sayısı (baş)	118.527	127.000	132.671
Süt üretim miktarı (ton/yıl)	40.785	39.444	39.262

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında yıl bazlı artışın yaşandığı Tablo 6'da görülmekte olup Ezine İlçesi'nde ödenen bazı hayvancılık desteklemeleri Tablo 7'de verildiği gibidir.

Tablo 7

Hayvancılık desteklemeleri

Destekler	2021 yılı (TL)	2022 yılı (TL)
Anaç koyun-keçi desteklemesi	2.100.900,00	3.154.750,00
Buzağı destekleme ödemesi	1.054.693,10	1.624.549,88
Çiğ süt desteklemesi	7.835.209,50	16.375.289,48
Kırmızı et destekleme ödemesi	48.500,00	97.000,00
Çoban istihdam desteklemesi	102.000,00	240.000,00
Sürü büyütme ve yenileme desteği	1.108.750,00	1.368.400,00

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023.

Kaz Dağları'nın endemik bitkileri ile beslenen küçükbaş ve büyükbaş hayvanlarından sütlerinden belirli oranlarının karışımından elde edilen Ezine peyniri coğrafi işareti almış bölgenin önemli bir tarımsal ürünüdür. Ezine İlçesi'nde bulunan 142 gıda üreten işyerinin %22,5'lük kısmını süt ve süt ürünleri işleyen işyerleri oluşturmaktadır.

Bölgede zeytin tarımının fazla olması, Tablo 8'de görüldüğü üzere ödenen zeytinyağı desteğinin de fazla olmasına neden olmaktadır. Bölgedeki zeytinyağı fabrikaları bölgeye istihdam sağlamakla beraber ilçedeki gıda üreten işyerlerinin %38,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 8

Tarımsal destekleme ödemeleri (2022)

DESTEKLER	2022 YILI (TL)
Mazot ve Gübre Desteklemesi	15.078.351,72
Fark Ödemesi (Hububat grubu)	544.748,89
Fark Ödemesi (Zeytinyağı)	1.437.232,58
Organik Tarım Desteği	43.545,01
İyi Tarım Desteği	143.520,67
Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği	231.734,12
Yem Bitkileri Desteği	1.267.061,11
Katı Organik-Organomineral Gübre	206.675,90
Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu	14.146,30
Genel Toplam	18.967.016,3

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü verileri, 2023.

Çanakkale-Ezine Havzasına göre desteklenen ürünler baz alınarak ödenen tarımsal desteklemelerin büyük çoğunluğunu Tablo 8’de belirtildiği gibi mazot-gübre desteklemesinin oluşturduğu görülmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemi’ne kayıtlı olan her üretici aynı zamanda mazot gübre desteğinden yararlanabilmektedir. Tarımsal destekleme ödemelerini gösteren Tablo 8, bölgede hayvancılığın ve zeytin yetiştiriciliğinin önemli olduğu hakkında bilgi vermektedir.

1.6. Kavramsal Olarak Çiftçi Kayıt Sistemi ve Tarımsal Destekler

1.6.1. Çiftçi Kayıt Sistemi ve Önemi

Tarım sektörü, öncelikle halkın beslenme ihtiyacını karşılaması amacını taşıması nedeni ile doğru destekleme politikaları ile yönlendirilmesi gereken stratejik bir sektördür. Destekleme politikaları ile üretime yön verme, üretimde devamlılığın ve kalitenin sağlanması, verimin artırılması ve yeni ürün çeşitliliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Yavuz vd. 2004).

Türkiye’de tarımın gelişmesinde uygulanacak politikalar Cumhuriyetin ilanı ile birlikte değişim göstermeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmeden önce daha çok halkın ve ordunun beslenmesine dönük, teknik anlamda yetersiz, geleneksel bir sistemde tarım yapılmaktaydı. Tarımdaki mevcut durumumuzun değişmesi gerektiği ve ekonomik

kalkınmanın tarım ile gerçekleşebileceği yönündeki kararlar İzmir İktisat Kongresi'nde alınmıştır (Aydoğmuş, 2022). “Mustafa Kemal Atatürk’ün Milli Ekonominin Temeli Ziraattir” olduğunu belirterek aldığı kararlar doğrultusunda bitkisel ve hayvansal üretimin geliştirilmesi yönelik atılımlar ile ulusal tarım politikalarımızda değişim ve dönüşüm başlamıştır. Bu konuda çok önemli bir adım olan Aşar Vergisinin kaldırılmasıyla topraklarla ilgili özel mülkiyet hakkı elde edilmiş, tarım arazilerinin ve meraların halka açılmasıyla tarımda hızlı bir ivme yakalanarak %27’lik bir büyüme sağlanmıştır (Dernek, 2006).

Ülkemizde Planlı Kalkınma Dönemi başlamış, kalkınma planları beşer yıllık hedefler doğrultusunda belirlenmeye başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile ülkemizin sanayileşme ve diğer alanlarda kalkınması için hedefler benimsenmiştir. Tarımsal üretimde verimlilik artışına yönelik kimyasal mücadele, gübre ve sulama gibi tarımsal girdilerin kullanımı desteklenmiş, üretim artışını teşvik edici destekleme sistemi devlet tarafından özendirilmiştir (Bağır, 2022). Planlı dönemin beşer yıllık programlar kapsamında uygulanmaya başladığı 1963 yılından 2023 yılı sonuna kadar 11 tane kalkınma planı uygulanmış her planda ayrı ayrı tarımın kayıt altına alınması, planlı üretim yapılması ve tarımda sağlıklı veri tabanlarının oluşturulması altı çizilen konular arasında yer almıştır. En son kalkınma planı olan 2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planında ise; “üretimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütüncül olarak ele alan, teknoloji kullanım düzeyi ve verimliliği yüksek, örgütlü, rekabetçi, arz-talep dengesi çerçevesinde planlı üretim yapılan, doğal kaynakları etkin ve sürdürülebilir kullanan, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörü” amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için düşünülen politika ve tedbirler arasında ise “tarım istatistiklerinin uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilmesi, tarım bilgi sistemleri tarımsal üretimin tüm süreçlerinin sağlıklı şekilde kayıt altına alınması ve izlenmesinin temin edilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Tarımsal Üretici Kayıt Sistemi diğer kayıt sistemleriyle entegre edilerek iyileştirilecek ve tarım sayımıyla kapsamlı bir tarım envanteri oluşturulacaktır diye karar alınmıştır (SBB, 2023).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sürekli değişim gösteren tarım politikalarında reform uygulamalarına geçişte ki en önemli adım Dünya Bankası ile yapılan “Ekonomik Reform Kredisi Anlaşması” kapsamında uygulanmaya başlayan Tarım Reformu Uygulama Projesi-ARIP sayesinde atılmıştır (Tan vd. 2010). Bu atılım ile tüm tarımsal destekler tek bir çatı

altında toplanarak Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile birlikte Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) uygulanmaya başlanmıştır. Tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınmasının yanında sisteme bağlı tarımsal desteklerin geliştirilmesi, izlenebilirliği ve raporlanabilir şekilde yürütülmesi Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) sayesinde sağlanabilmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), tarımsal desteklerin yapılmasının yanında tarımsal politikaların uygulanmasında önemli bir araç konumundadır (Nazlı, 2006).

Doğrudan gelir desteği, tarımsal üretim miktarına bakılmaksızın üreticiye birim alan üzerinden devlet tarafından ödenen desteklemedir. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), doğrudan gelir desteğinin üreticiye ödenebilmesi adına geliştirilip uygulamaya konulmuş bir sistemdir (Tokatlıoğlu vd. 2018). Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) Yönetmeliği 27 Mayıs 2014 tarih ve 29012 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 16 Nisan 2005 tarih ve 25788 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ÇKS Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Sağlıklı tarım politikası oluşturmayı amaçlayan ÇKS ile sistemin ana veri kaynağı olan üreticilerin; tarımsal üretimlerinin kayıt altına alınması, kayıtlarının her üretim sezonunda güncellenmesi ve ÇKS’ye bağlı tarımsal desteklerin takip edilebilir bir akışta olması sağlanmıştır.

Çiftçi Kayıt Sistemi’nde, çiftçi; tarımsal üretim yapan gerçek ya da tüzel kişiyi, ÇKS Belgesi; Çiftçi Kayıt Sistemi’nde üreticinin mevcut bilgilerini gösteren belgeyi, Çiftçi Kayıt Formu (ÇKF); ÇKS’ye kayıt olmak veya ÇKS güncelleme işlemi yapmak için üretici tarafından doldurulan formu, tarım parseli; tarımsal üretimin yapıldığı araziye, üretim yılı da ürünlerin ekim, dikim ve hasat tarihi arasındaki yılı ifade etmektedir. Üreticiler ÇKS’ye kayıt olabilmek için istenilen belgeler ile tarım arazilerinin bulunduğu yerleşim birimlerindeki il/ilçe müdürlüklerine başvuru yapabilirler. Çiftçiler için üretim sezonuna ait ÇKS başvuruları bir önceki yılın 31 Aralık tarihinde sona ermektedir. Üreticiler bu tarihten sonra satın aldıkları ya da kiraladıkları araziler hariç Çiftçi Kayıt Sistemi’ne kayıt ya da arazi kaydı yapamazlar. Üreticiler sadece içinde bulunduğu üretim yılında ÇKS’ye daha önce kaydettiği tarım arazilerindeki ürün bilgilerinin güncelleme işlemlerini 15 Mart-15 Mayıs tarihleri arasında yapabilmektedirler. Çiftçi Kayıt Formu (ÇKF)’nda bulunan üretim bilgilerini içeren ek belge tarım parselinin bulunduğu yerleşim yerinin muhtar ve azalardan imzaları tamamlanarak ziraat odalarından alınan çiftçi belgesi ve gerekli diğer evraklar ile il/ilçe

müdürlüğüne teslim edilir böylelikle Bakanlıkça bilgilerin kayıt altına alınmak üzere muhafazası sağlanmaktadır.

1.6.2. Tarımsal Destekler ve Çiftçi Kayıt Sistemi

Tarım Strateji Belgesi, 30.11.2004 tarih ve 2004/92 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile yürürlüğe girerek 2006-2010 yılları arasında tarımsal kalkınmayı ve politikaların oluşturulduğu rekabet yönü güçlü sürdürülebilir tarım sektörü hedeflemektedir. Tarım Strateji'nde (2006-2010) tarımsal desteklerin Çiftçi Kayıt Sistemi'ne göre ödeneceği vurgulanmıştır. Tarımsal destekleme politikaları ile tarımsal üretim ve verimlilik artışı sağlamak, gıda güvenliğinin yanında sürdürülebilirliği sağlamak, kırsal kalkınmayı artırarak tarımsal ekonomiyi hedeflenen düzeye taşımak hedeflenmiştir (Doğan ve Gürler 2015). Ülkemizde 2023 yılı TÜİK verilerine göre bitkisel üretim miktarı 2022 yılına göre artış göstermiştir. Tahıl grubu bitkisel ürün üretimimiz %9,1 artış göstererek 42,2 milyon ton, kuru baklagil üretimimizin değişmeyerek 1,3 milyon ton, yağlı tohumlu bitki üretimimiz 2022 yılında 3,1 milyon ton dan %12,8 azalarak 2,7 milyon ton olduğu görülmektedir.

Ülkemizdeki her bir ilçe, 2017 yılında uygulanan modele göre tarım havzası olarak belirlenerek 945 adet tarım havzası oluşturulmuştur. Tarım havzaları ürünlerin ekonomik ve ekolojik olarak yetiştirilebileceği bölgelere göre belirlenmiştir. Bölgesel alanda üretim potansiyelinin değerlendirildiği Havza Bazlı Destekleme Modeli geliştirilerek politikaların etkinliği artırılmalıdır (Tan vd. 2015). Dolayısıyla 2000 yılı itibariyle keskinleşen reform arayışları destekleme politikalarında sürdürülebilirliği sağlamak adına günümüzde değişim ve gelişim göstererek geçerliliğini devam ettirmektedirler.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Resmi Gazete'de yayımlanan 26 Kasım 2023 tarih ve 32381 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ no:2023/46), ülkemizdeki bitkisel üretimi ve verimi artırmak, üretim maliyetlerine katkı sağlamak, sürdürülebilir ve çevreye duyarlı tarım tekniklerinin geliştirilmesine yönelik üreticilere destekleme yapılmasının belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Tarımsal desteklemelerden yararlanmak isteyen üreticiler Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı oldukları il/ilçe müdürlüklerine

giderek Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Başvuru Dilekçesi ile başvuru yapabilmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt yaptıran çiftçiler mazot ve gübre desteği ile katı organik-organomineral gübre desteğine, ÇKS ve Fındık Kayıt Sistemi (FKS)'ne kayıtlı üreticiler fındık alan bazlı gelir desteğine başvurmuş sayılmaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olan üreticilerin tarımsal desteklemelerden yararlanmak istedikleri destek gruplarına ait birim destek fiyatları Tablo 9'da belirtildiği üzere ödenmektedir.

Tablo 9

Bitkisel üretim destekleme birim fiyatları (2023 yılı)

Alan Bazlı Tarımsal Destekler			
Mazot ve Gübre Desteği			TL/da
Ürünler	Mazot	Gübre	Toplam
Arpa, buğday, çavdar, tritikale, yulaf	103	46	149
Çeltik	250	21	271
Kütlü pamuk	345	21	366
Tablo 9'un devamı			
Aspir, kuru fasulye, mercimek, nohut	103	21	124
Kanola, yağlık ayçiçeği	121	21	142
Patates, soya	172	21	193
Kuru soğan, yaş çay, zeytin, fındık	86	21	107
Yem bitkileri	94	21	115
Nadas	40	-	40
1) Organik Tarım Desteklemesi			TL/da
1. Kategori ürünler	Ürün sertifikası (bireysel)		180
	Ürün sertifikası (grup)		90
2. Kategori ürünler	Ürün sertifikası (bireysel)		72
	Ürün sertifikası (grup)		36
3. Kategori ürünler	Ürün sertifikası (bireysel/grup)		30
2) Organik Hayvancılık Desteği			TL/kovan
Arılı kovan			30
3) İyi Tarım Uygulamaları Desteği			TL/da
1. Kategori ürünler / örtü altı üretim	Bireysel sertifikasyon		270
	Grup sertifikasyon		135
1. Kategori ürünler/ açıkta üretim	Bireysel sertifikasyon		90
	Grup sertifikasyon		45
2. Kategori ürünler	Bireysel sertifikasyon		72
	Grup sertifikasyon		36
3. Kategori ürünler	Bireysel, grup sertifikasyon		30
4) Bitkisel Üretim Yapan Küçük Aile İşletmesi Desteği (TL/da)			200
5) Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği (TL/da)			170
6) Katı Organik-Organomineral Gübre Desteği (TL/da)			30
7) Fark Ödemesi Destekleri			Kr/kg
Buğday			100
Arpa, çavdar, yulaf, tritikale			50
Çeltik			10
Kuru fasulye, mercimek, nohut			50
Yağlık ayçiçeği, kanola			100
Kütlü pamuk			160

Tablo 9'un devamı

Soya		60
Aspir		55
Dane mısır		3
Zeytinyağı		80
Dane zeytin		15
Yaş çay		30
Yeraltı sularının yetersiz seviyede ve su kısıtı Bakanlıkça tespit edildiği havzalarda 2023'te ekimi yapılan mercimek ve nohut		Aldığı desteğe %50 ilave
8) Yem Bitkileri Desteği		TL/da
Çok yıllık yem bitkileri		90
Tek yıllık yem bitkileri		60
Silajlık yem bitkileri		100
Yapay çayır mera		150
9) Bombus Arısı Desteği (TL/koloni)		100
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler		
10) Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği		TL/da
Aspir		15
Susam		10
Arpa, buğday, çavdar, tritikale, yulaf, çeltik, nohut		65
Kuru fasulye, mercimek, yonca		78
Kanola		40
Patates		260
Fiğ, yem bezelyesi, korunda, soya		58
Yerfıstığı		45
Yeraltı sularının kısıtlı olduğu yerler için 2024 yılı yağlık ayçiçeği		135
11) Yurt İçi Sertifikalı Tohum Üretim Desteği	Sertifikalı kademe (TL/kg)	Orijinal/temel üstü kademe (TL/kg)
Buğday	0,10	0,12
Arpa, tritikale	0,08	0,10
Çavdar, yulaf	0,08	0,16
Çeltik	0,25	0,35
Kuru fasulye, mercimek, nohut	0,50	0,60
Patates	0,10	0,20
Soya	0,35	0,70
Kanola	1,20	1,80
Aspir	0,50	0,80
Susam	0,60	1,80
Yerfıstığı	0,80	1,00
Yonca	4,00	5,00
Fiğ, korunga, yem bezelyesi	1,50	1,60
12) Sertifikalı Fidan-Fide, Standart Fidan Kullanım Desteği	Standart (TL/da)	Sertifikalı (TL/da)
Antepfıstığı, badem, ceviz, aronya, maviyemiş	250	800
Armut, ayva, elma, kiraz, nektarin, şeftali, erik limon, mandalina, portakal, kayısı, vişne, zeytin, asma	250	600
Sertifikalı çilek fidesi ile bahçe tesisi	-	800
13) Sertifikalı Fidan Üretim Desteği	Aşılı (TL/da)	AŞISIZ (TL/da)
Sertifikalı sınıfta tüm çeşitler	0,50	0,25
14) Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu Desteği (TL/da)		100
15) Toprak Analizi Desteği (TL/Numune)		50

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verileri, 2024

1.6.3. Çiftçi Kayıt Sistemi'nde E-Devlet Uygulaması

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), 21 Haziran 2001 tarihinde aktif olarak üreticilerin bitkisel üretimlerinin kayıt altına alınmasına olanak sağlanması ile kayıtlı verilere göre tarımsal destekleme ödemeleri yapılarak gündeme gelmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi ile ilgili iş ve işlemler 27 Mayıs 2014 tarihli ve 29012 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ÇKS Yönetmeliği hükümleri kapsamında yürütülmektedir (RG, 2014). Bulduğumuz çağın teknolojik gereksinimleri doğrultusunda birtakım güncellemeler yapılarak özel sektör ve diğer kamu kuruluşlarının da yararlandığı Çiftçi Kayıt Sistemi'nin 23 Eylül 2022 tarih ve 31962 sayılı Resmi Gazete'de yapılan değişiklik ile dijital sisteme geçişi sağlanmıştır (RG, 2022). Bu karar ile devlet sisteminde bürokrasinin sorun teşkil etmesi e-Devlet uygulaması sayesinde azalacak olup hizmet kalitesinde artışa neden olacağı öngörülmektedir (Çakır, 2015).

ÇKS güncelleme işlemlerine 1 Ekim 2022 tarihi itibari ile e-Devlet üzerinden erişim sağlanmasıyla beraber bürokrasi azalarak üretici açısından büyük bir kolaylık sağlanmıştır. İl/ilçe müdürlüklerinde ÇKS işlemlerinde tarımsal verilerin sisteme işlenmesi kurum personelinin ana iş yüklerinden biri olmakla beraber dijital dönüşüm ile kırtasiyeciliğin azalmasına da katkı sağlamaktadır. Böylelikle çiftçi açısından kamu hizmetlerinden kolay yararlanabilme imkanı oluşurken personelin performansının artması, işgücü ve zaman tasarrufu ile kurumunsal etkinliğin artacağını söylemek mümkündür.

Üreticiler e-Devlet uygulaması başlamadan önce ÇKS'ye kayıt olabilmek için yada mevcut kayıtlarını güncelleyebilmek için istenilen evraklar ile İl/İlçe Müdürlüklerine başvuru yapmaları Üreticiler Çiftçi Kayıt Formu (ÇKF) doldurulup, arazilerin herbirinin bulunduğu yerleşim biriminin muhtar/aza imzasını tamamladıktan sonra İl/İlçe müdürlüklerine belgeleri teslim etmeleri gerekmektedir. Çiftçi Kayıt Formu (ÇKF) doldurmak, muhtar/aza imzası tamamlamak, Ziraat Odası başvuruları, il/ilçe müdürlüklerine form teslimi gibi işlemler üretici için zaman almasının yanında karmaşık bir hal almaktaydı. Üreticilere internet üzerinden ÇKS kayıtlarını kolaylıkla güncelleyebilme opsiyonu

tanındıktan sonra bürokrasi silsilesi minimum düzeye indirilmiştir. Bu bağlamda KS işlemlerini e-Devlet üzerinden başarı ile güncelleyebilen üreticiler, KS belgelerini barkodlu olarak temin edebilmektedirler. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne e-Devlet üzerinden ücretsiz olarak kayıt yaptıran üreticiler KS belgesini almak için il/ilçe müdürlüklerine gitmelerine gerek kalmamıştır.

Dijitalleşme sayesinde üreticiler, zamandan ve emekten ciddi bir tasarruf sağlamakla beraber iş ve işlemlerini kolayca halledebilme özgürlüğüne erişmişlerdir. Çiftçi Kayıt Sistemi başvuru süreçlerinin kolaylaştırılması ile veri kayıt oranı artırılarak tarımsal politikaların etkinliğini artırmak hedeflenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Furesi vd. (1999), İtalya'daki küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliği yapan işletmelerin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) verilerinin çiftlik verimliliğine olan etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada FADN sistemini kullanmanın önemi vurgulanmıştır. Sistem sayesinde işletmelerin ekonomik ve teknik performanslarının belirlenmesinin yanında tarımsal işletmeler arasındaki farklılıklarının da kolaylıkla izlenebilir olmasından bahsetmişlerdir.

Csajbok vd. (2005), Hollanda'da saksı bitkisi yetiştiriciliği yapan işletmelerin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) aracılığı ile elde edilen bilgilerin karlılık üzerine etkilerini incelemişlerdir. Veritabanı sistemi olarak FADN elde edilen işletme bilgilerinin sektörde faaliyet gösteren firmalara yol gösterdiği ve karlılık oranları üzerinde artış sağladıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada sisteme kayıtlı tarımsal bilgilerin üreticilere maliyet, planlama ve yatırım konularında yol gösterdiğini vurgulamıştır.

Demirel (2006), e-Devlet sistemini açıklayarak, dünyadaki örneklerinden söz ettiği çalışmada e-Devletin özellikleri ve aşamalarına değinmiştir. E-Devlet sistemi sayesinde vatandaşa sunulan kamu hizmetinin en kısa yoldan ve en düşük maliyetle verildiğini belirtmekle beraber bir devletin o toplumdaki etkinliğini artıracak önemli bir performans göstergesi olduğunu vurgulamıştır. 'Güçlü devlet, mutlu toplum' hedefi e-Devlet ile hizmet performansının arttırılarak yakalanabileceği belirtilmiştir.

İnan (2006), Trabzon'da araştırma alanı olarak belirlediği pilot bölgede, yüksek çözünürlüklü uydu görüntülerinden elde ettiği tarımsal arazi altlıkları ile pilot bölgenin ÇKS başarısını analiz etmiştir. Çalışmada pilot bölge hava fotoğrafları, dijital kadastro verileri, harita ve çiftçi kayıt sistemi icmal verileri kullanılmıştır. Çalışma bölgesindenki üreticilerin ÇKS'ye beyan ettikleri ürün bilgileri sayısallaştırılıp ÇKS'den alınan rakamların daha gerçekçi bir sonuç vermesi amaçlamışlardır. Çalışma ÇKS'nin, Tapu Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) ve Ulusal Bilgi Merkezi (UBM) gibi altyapılar ile teknik açıdan desteklenmesi

yönünde bir sonuç çıkmıştır. Ülkemiz tarımının AB ülkeleri tarım sektörüyle daha rekabet edebildir konuma gelmesi için mevcut kullanılan sistemlerin teknik ve yapısal olarak güçlendirilmesi gerektiğini araştırmada vurgulanan sonuçlar arasındadır.

Çarıkçı (2010), e-Devlet kullanıcıları ile yaptığı çalışma sonucunda kullanıcıların en fazla nüfus uygulamalarını kullandıklarını tespit etmiştir. Araştırmaya katılan erkeklerin kadınlara göre e-Devlet uygulamasına daha fazla ilgi duyup yakından takip ettikleri sonucuna varmıştır. Kamu hizmetlerinin vatandaşa sunulduğu e-Devlet sistemi uygulamaları hakkında bilgi sahibi olanların daha olumlu tavır sergilerken, uygulamadaki hizmetlerden faydalanmayanların konuya ilgi duymadığı ve gelişmeleri takip etmediklerini beyan eden katılımcıların olumsuz bir tavır sergilediklerini belirtmiştir.

Kandemir (2011), tarımsal destekleme politikalarının kırsal kalkınmaya olan etkisini incelediği çalışmasında Doğrudan Gelir Desteği'nin (DGD) kırsal kalkınmayı olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Doğrudan Gelir Desteği'nin tarımsal üretimden çok tarımsal alan miktarına göre ödendiğini vurgulayarak bazı üreticiler için desteklerin önemli bir gelir kaynağı olduğunu bazıları için beklenen düzeyin çok altında kaldığını belirtmiştir. Uygulanan tarımsal politikaların çiftçiyi, tarımsal üretimi ve dış ticaret dengelerini olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir.

Erdal vd. (2013), çalışmalarında tarımsal desteklemeleri değerlendirmiş olup üreticilerin tarımsal destekleri yeterli bulmadıklarını tespit etmişlerdir. Araştırma bölgesindeki üreticilerin desteklerden yararlanma oranları yüksek olup tarımsal desteklerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamadıkları sonucuna varılmıştır. Desteklemelere başvuru aşamasındaki bürokratik işlemlerin desteklemelerin etkinliğini azalttığı tespit edilmekle beraber küçük işletmelere başvuru aşamasında kolaylık sağlanmasının sorunların çözülmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tan vd. (2014a), yapılan araştırmada 2000'li yıllarda başlayan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile şekillenmeye başlayan tarımsal destekleme sürecinden bahsedilmiştir. Araştırmada ayrıca Bakanlığın güncel tarım politikaları kapsamında ödedikleri çeşitli

tarımsal desteklemeleri Çanakkale bazında incelemiştir. Çanakkale İli'nde domates, zeytin, çeltik, yem bitkileri ve sütün önemli tarımsal ürünler olduğu, ürün verimliliklerinin ise ülkemiz ortalaması üzerinde olduğunu belirtmiştir. Çalışmada Çanakkale İli'ne ödenen tarımsal destekler incelenmiş ilin tarımsal potansiyelinin yüksek olması, bölgesel ürün deseninin zengin olması ve üreticilerin kayıt sistemine büyük ölçüde kayıtlı olmaları tarımsal desteklerden yararlanma oranının yüksek olması sonuçlarına ulaşılmıştır. Tarımsal desteklemelere başvuru aşamalarındaki karmaşıklığın ve bürokrasinin fazla olması üreticiler üzerinde yarattığı olumsuz etki tarımsal desteklerin etkinliğini azalttığını vurgulamıştır.

Tan vd. (2014b), Türkiye'de tarım politikaları, desteklemeleri ve miktarları hakkındaki on yıllık süreci değerlendirmiş olup, üreticinin tarım desteklemelerinden yararlanabilmelerinin ön koşula olarak ÇKS'ye kayıtlı olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Tarımsal desteklemelerin ve üretimin tarımsal ekonomiyi etkilediğini ve yaşanan ekonomik kayıpların giderilmesine karşılık kırsal kalkınmanın öneminden ve Havza Bazlı Üretim Modeli kapsamında iç-dış talep doğrultusunda üretim yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Aydın ve Özkan (2017), yaptıkları çalışmalarında üreticilerin Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt aşamasında yaşadıkları sıkıntıları ve beklentilerini incelemiştir. Gübre desteği ve toprak analizi desteğinden yararlanma durumlarıyla ilgili olan araştırma sonucunda yetiştiricilerin %88'i gübreyi kullanmadan önce destekleme ödemesinden yararlanmak istediklerini beyan etmişlerdir. Üreticiye ödenen gübre desteğinin toprak analizi yapılması şartıyla çiftçinin satın aldığı gübre fiyatına göre yapılması yönünde sonuca varılmıştır. Üreticiler Çiftçi Kayıt Sistemi'ne başvuru yaparken yaşadıkları problemleri en aza indirmek için başvuru prosedürlerinin azaltılması ve aşamaların kolaylaştırılması yönünde öneri de bulunmuşlardır.

Tunç vd. (2017), yaptıkları dijital değişim dönüşüm sürecinde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndaki e-Devlet hizmetlerini değerlendirmişleridir. Dijital olarak sunulan kamu hizmetlerinin yani dijitalleşmenin bürokratik açıdan ölçülebilmesi için betimsel yönetimler kullanılmıştır. Tarım sektöründeki vatandaşların portalı etkin biçimde kullanmadıklarını ve bu konuda çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Yıldız (2017), tarımsal desteklemelerin tarımsal üretime olan etkisi üzerine yaptığı çalışmasında 2006-2016 yılları arasındaki tarımsal verileri kullanmıştır. Ülkemizdeki tarımsal desteklemelerdeki en köklü değişimin Doğrudan Gelir Desteği ile başladığını belirtmiştir. Çalışmada tarım sektörünün Türkiye’de GSYH içindeki payının yüksek olması, tarım sektöründeki çalışanların gelirlerinin düşük olmasından dolayı diğer sektörlere kaçışın fazla olmasından sözedilmiştir. Ekonomik anlamda büyümemizin tarımsal üretimin desteklenmesiyle sağlanabileceği aynı zamanda tarımsal desteklerin kısa vadeli fayda sağladığı için verimi artırıcı yönde olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Tokathoğlu vd. (2018), küreselleşmenin tarıma etkileri ve devletin bu konudaki müdahalelerinin incelendiği çalışmada tarımın arz güvenliğine vurgu yapmışlardır. Tarımsal üretim her ne kadar doğa koşullarına bağlı olsa bile riskten kaynaklı kazanç kaybının giderilmesinde devlet politikalarının öneminden bahsedilmiştir. Tarımla uğraşan kesimin milli gelirden aldığı payın düşük olmasının verdiği sektörel huzursuzluk yine devletin doğru zamanda doğru yerde yapacağı hamle ile mümkün olacağı belirtilmiştir. Çalışma ile oluşturulacak güvenilir veri tabanları ile ülkemizdeki tarım sektöründeki arz güvenliğinin korunması küreselleşmeden minimum düzeyde etkilenmemizi sağlayacak tarım politikaları ile mümkün olacağı vurgulanmıştır.

Semerci (2019), Türkiye’deki tarımsal uygulamaları değerlendirdiği çalışmasında uygulanmakta olan tarım politikalarının daha uzun vadede ve diğer ülkelerin tarım politikalarına paralel bir modelin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ülkemizdeki tarımsal destek miktarlarının diğer ülke ortalamaların alt seviyesinde kaldığını belirterek WTO üyesi olan Türkiye’nin daha sağlam bir zeminde rekabet edebilmesi için uyum sağlayıcı politikalar geliştirilmesinden bahsetmiştir.

Şahin (2020), yaptığı çalışmasında Türkiye’de e-Devlet çalışmalarını inceleyerek e-Devlet sisteminin gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Yapılan çalışmada 196 tane akademik çalışma incelenmiştir. İnternetin yaygınlaşması ve teknolojinin gelişimiyle beraber oluşan değişim/dönüşüm vatandaş ile devlet arasındaki bürokrasinin de değişmesine

sebepler olmuştur. Dijitalleşme bilincinin artmasıyla e-Devlet sisteminin kullanımının artacağını düşünülmektedir. Yapılacak akademik çalışmalarda e-Devletin sunduğu hizmet kollarının ya da konularının çeşitlendirilmesi sayesinde ülkemizin e-Devlet gelişmişlik düzeyinin artacağını belirtilmiştir.

Yüceer vd. (2020), ülkemizde 2000 yılından günümüze kadar olan tarımsal destekleme politikalarındaki yaşanan gelişmeleri incelemiştir. Araştırmalarında Tarım ve Orman Bakanlığı verileri, TÜİK'ten elde edilen veriler, AB ve ABD verilerinden yararlanılmıştır. DTÖ, IMF, AB gibi dış dinamiklerin etkilerine bağlı olarak tarımsal politikalarımızdaki değişimler ile doğrudan gelir desteğinin 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde aktif hale gelmesinden bahsedilmiştir. Tarım Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile destekleme programlarının değişip gelişmesine vurgu yapılmıştır. İç dinamiklerden çok dış dinamiklerden etki aldığımız için sürdürülebilir rekabetin sağlanabilmesi, kaynaklarımızın daha etkin kullanılabilirdiği yeniden yapılanmanın gerçekleşmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Çokuyusal (2021), tarımda dijitalleşme ve sürdürülebilirliği incelediği çalışmada dijitalleşmenin insanların hayatını kolaylaştırmalarının yanında bir takım etik problemler açabileceği konusunda vurgu yapılmıştır. Üreticilerin verilerinin toplanmasının, depolanmasının, yönetimi ve paylaşılmasının etik bir çerçevede olması gerektiğini belirtmiştir. Akıllı tarım teknolojileri üreticilerin hayatlarını kolaylaştırırken gıda güvenliği, biyoçeşitlilik açısından sorunlar yaşanabilme durumlarına dikkat çekmişlerdir. Üreticiler ve bilgilerin paylaşıldığı paydaşlar açısından etik ve hukuksal olarak bağlayıcı ilkelerin oluşturulmasının öneminden bahsedilmiştir.

Demirdöğen (2023), araştırmasında sözleşmeli şeker pancarı üretiminin yapıldığı 391 adet köyden yararlanarak 2091 adet gözlem elde etmiştir. Şeker fabrikaları ve Çiftçi Kayıt Sistemi verileri kullanılarak eksik verilerin politika üzerine etkisi incelenmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi'nin mikro düzeydeki en önemli veri kaynağı oluşturmasına değinmiş olup verilerdeki eksikliğin politika düzeyi açısından bir etkisinin bulunmadığını belirtmiştir.

Koca (2013), Çanakkale bölgesindeki zeytin alanlarını incelediği çalışmasında tarım alanlarının %8'ini zeytinliklerin oluşturduğunu belirtirken Ayvacık ve Ezine ilçelerinde zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığını vurgulamıştır. Zeytin yetiştiriciliği konusunda önemli potansiyeli sahip bölgenin bakım, besleme, budama, ilaçlama ve pazarlama konusunda sorun yaşandığını ifade ederek gençleştirme budaması, çiftlik gübresi önerisi, hastalık ve zararlılar konusunda eğitim programı uygulanması ve üreticilerin örgütlenmesi için önerilerde bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmada materyal olarak birincil ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Birincil verileri Ezine İlçesinde ÇKS'ye üye olan üreticiler ile yapılan anketlerden elde edilen sonuçlar oluşturmaktadır. İkincil verileri ise, araştırılan konu ile ilgili olarak çeşitli kurum ve kuruluşların yaptıkları araştırmalar, yayınladıkları istatistikler ile diğer araştırmacıların yapmış oldukları makale, inceleme ve tezlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin Toplanmasında Kullanılan Yöntem

Çanakkale İli Ezine İlçesi'ndeki köylerde 2022 üretim sezonunda ÇKS'ye kayıtlı üretici sayısı 2172 olup bu çiftçiler araştırmanın popülasyonunu oluşturmaktadır. Söz konusu popülasyonun örnek hacmi aşağıdaki formüle göre oransal olarak belirlenmiştir (Newbold, 1995).

$$n = \frac{N * p * q}{(N - 1) * \sigma^2 p + p * q} = \frac{2172 * 0.5 * 0.5}{(2172 - 1) * 0.002601 + (0.5) * (0.5)} = 92,19$$

$$\sigma^2 p = (r / Z_{\alpha/2})^2 = (0.10 / 1.96)^2 = 0.002601$$

n = Örneğe çıkan çiftçi sayısı

N = Ana kitle büyüklüğü

p = Ana kitle oranı

var² px = Ana kitle oranının varyansı

Örnekleme formülünde 92 üretici belirlenmiş olup, yanlış veya iptal edilmesi gereken anketler olabileceğinden yola çıkılarak 100 üretici ile anket yapılmıştır. Anketler köyler

arasında oransal olarak dağıtılmıştır. Ezine İlçesi'ndeki çiftçilerin Çiftçi Kayıt Sistemini e-Devlet sistemi üzerinden kullanma durumlarının ele alındığı bu çalışma Ezine İlçesindeki 50 Adet köyü/mahalleyi kapsamaktadır.

3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntemler

Araştırmada çiftçilerin sosyo-ekonomik durumlarını, işletme özelliklerini, e-Devlet sistemini kullanma durumlarını ortaya koymak amacıyla temel tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Veri setlerinin analizler için güvenilir olup olmadıklarını test etmek için Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis) yapılmıştır. Anket yapılan üreticilerin beklentilerinin, konuya bakış açıları, üreticilerin tarımda dijitalleşmeye karşı tutumlarını ölçmek için beşli likert ölçeğinde sorular sorulmuş ve analizler yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Üreticilerle İlgili Genel Bulgular

Araştırmaya dahil olan üreticilerimizin yaş ortalamaları incelendiğinde; Ezine ilçesinde e-Devlet ile ÇKS'ye kayıt olan üreticilerin yaş ortalamaları 46,34 olup, en genç üreticinin 20 yaşında, en yaşlı üreticinin 78 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Tablo 10'da görüldüğü üzere popülasyonumuzun ortalama yaş aralığı orta yaş grubunu temsil ettiği görülmektedir.

Tablo 10

Üreticilerin yaş ortalamaları

Yaş (yıl)	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
	46,34	12,955	20	78

Nüfus verileri itibariyle Ezine İlçesi ve köylerinde nüfusun %50,3'ü erkek, %49,7'sinin kadındır. Ankete katılan üreticiler Tablo 11'de gösterilmiş olup, üreticilerin %84,0'ü erkek, %16,0'sının kadınlardan oluşmaktadır. Çanakkale'nin Eceabat İlçesi Bigalı Köyü kırsalda kadınların iş gücü ve ekosisteme katkısını belirlemek amacıyla Erkan, Bintaş (2018), yaptığı çalışmasında araştırmaya katılan kadınların %33,3'ü 30-50 yaş aralığında olduğunu, %66,7'si ise 50 yaş üzerinde olduğunu tespit etmiştir.

Tablo 11

Cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	84	84,0
Kadın	16	16,0
TOPLAM	100	100,0

Araştırmaya katılan üreticilerden okuma yazma bilmeyen yoktur. Sırasıyla üreticilerin %33,0'ü lise, %30,0'u lisans, %18,0'i ilkokul, %10,0'u önlisans, %3,0'ü okuma yazma bilen, ortaokul ve lisans üstü eğitim almıştır (Tablo 12).

Bu veriler ışığında üreticiler arasında okuma yazma bilmeyen bulunmamakla beraber, %76'sının lise, önlisans, lisans ve yüksek lisans eğitimleri almış olmaları araştırma popülasyonun eğitim seviyelerinin bölgede yapılan bazı çalışmalara göre ortalamanın üzerinde olduğunu göstermektedir. Bayrak (2021), Çanakkale'de genç çiftçi projesini değerlendirdiği çalışmasında üreticilerin eğitim durumları incelendiğinde %35,3 lise, %24,5 ortaokul, %20,6 ilkokul ve %19,6'sının üniversite eğitimi aldıkları görülmüştür.

Tablo 12

Eğitim durumu

	Frekans	Yüzde (%)
Okur-yazar	3	3,0
İlkokul	18	18,0
Ortaokul	3	3,0
Lise	33	33,0
Ön lisans	10	10,0
Lisans	30	30,0
Lisansüstü	3	3,0
TOPLAM	100	100,0

Araştırmaya katılan üreticilerin %78,0'i evli, %22'si ise bekar olduğunu ifade etmiştir. Üreticilerin çocuk sahibi olanların oranı ise %77,0 olmayanlar ise %23,0 oranındadır (Tablo 13). Yapılan görüşmelerde çocuk sahibi olan üreticilerin internet ve bilgisayar tablet bulundurma durumunun daha fazla olduğu ve bunların kullanımı konusunda zorluk yaşamadıkları tespit edilmiştir

Tablo 13

Medeni durum/çocuk durumu

	Frekans	Yüzde (%)
Evli	78	78,0
Bekar	22	22,0

Tablo 13'ün devamı

Toplam	100	100,0
Çocuk sahibi olan	77	77,0
Çocuk sahibi olmayan	23	23,0
TOPLAM	100	100,0

Ezine İlçesinde bitkisel üretim ve hayvancılık yapan üreticilerin %89,0'unun sosyal güvencesi olduğu tespit edilmiştir. Sırasıyla %43,0 SSK, %38,0 Bağ-Kur, %8,0 Emekli sandığı üreticilerin sahip olduğu sosyal güvence gruplarıdır. Diğer taraftan üreticilerin %11,0'i herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığını ifade etmişlerdir (Tablo 14). Bu konuda Bayrak (2021), yaptığı çalışmada genç çiftçilerin sosyal güvence durumları hakkında %42,2'sinin sosyal güvencesi olduğunu, %57,8'inin sosyal güvencesi olmadığını belirlemiştir. Bu sonuçlar sosyal güvence durumun üreticilerin yaş ortalamasıyla ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Tablo 14

Sosyal güvence durumu

	Güvence çeşidi	Frekans	Yüzde (%)
Sosyal güvence var	SSK	43	43,0
	Bağ-Kur	38	38,0
	Emekli Sandığı	8	8,0
Sosyal güvence yok	Güvencesi yok	11	11,0
TOPLAM		100	100,0

Ankete katılan üreticilerin arazi büyüklükleri incelendiğinde kendilerine ait arazilerin ortalama büyüklüğünün 56,66 da., kiraya tutulan arazinin ortalama 80,10 da., ortakçılık yapılan arazi büyüklüğünün ise 58,50 da., olduğu tespit edilmiştir. Ezine ilçesinde işlenen arazi ortalaması ise maksimum 768 da., minimum 5 da., ortalama 111,97 da. olarak hesaplanmıştır (Tablo 15). Özşahin (2021), meyvecilik yapan üreticilerin zirai ilaç bilinç düzeylerini incelediği çalışmada en küçük 3 da, en büyük 200 da ve ortalama 66,02 da araziye sahip olduklarını belirtmiştir.

Tablo 15

Arazi durumu

Arazi	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
Kendi (da)	56,66	105,467	1	764
Kiralık (da)	80,10	90,386	4	500
Ortakçılık (da)	58,50	58,690	17	100
TOPLAM (da)	111,97	137,064	5	768

Ankete katılan üreticilere yaptıkları tarımsal faaliyetler ile ilgili bilgiler sunulduğunda üreticilerin %69,0'u bitkisel üretimle birlikte hayvancılık faaliyeti yaptığını, %31,0'i ise hayvancılık yapmadığını ifade etmiştir (Tablo 16). Benzer bir çalışmada Tekin (2023), tarım işletmelerini incelediği çalışmasında %45,2'sinin bitkisel üretim yanında hayvancılık faaliyetinin de yaptığını belirtmiştir.

Tablo 16

Hayvancılık yapma durumu

	Frekans	Yüzde
Hayvancılık yapan	31	31,0
Hayvancılık yapmayan	69	69,0
Toplam	100	100,0

Hayvancılık yaptığını ifade eden işletmelerde büyükbaş hayvan sayısı maksimum 700, minimum 5 olarak belirtilmiş olup bu işletmeler ortalama büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık 112, küçükbaş hayvan sayısı ise maksimum 160, minimum 10 ortalama olarak ise yaklaşık 64 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler incelenen işletmelerde hayvan varlığının bölge ortalamasından yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 17).

Tablo 17

Hayvan varlığı durumu

Hayvan varlığı	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
Büyükbaş sayısı	111,79	186,271	5	700
Küçükbaş sayısı	63,63	40,90	10	160

Üreticilerin tarımsal faaliyet yapmadaki tecrübeleri ve ÇKS'ye kayıt süreleri sorulduğunda maksimum 60 yıl minimum iki yıl, ortalama 20 yıl üretim faaliyeti yaptıkları tespit edilmiştir. Kıraner (2021), Çanakkale'de üreticilerin sosyal güvence durumlarını incelediği çalışmasında tarımsal faaliyet süreleri en az 10 yıl, en fazla 55 yıl ve ortalama 35 yıl olduğunu tespit etmiştir. Diğer taraftan üreticiler maksimum yaklaşık 15 yıl, minimum 1 yıl ortalama olarak ise yaklaşık 7 yıldır ÇKS'ye kayıtlı olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 18).

Tablo 18

Tarımsal üretim tecrübesi ve ÇKS'ye üyelik

Süre (yıl)	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
Tarım yapma	20,45	14,393	2	60
ÇKS'ye kayıtlı olma	6,83	3,188	1	15

4.2. Üretici Örgütlerine Üyelik ve Memnuniyet Durumları

Çanakkale tarımsal örgütlenme açısından dikkat çeken bir ilimizdir. Yıldırım (2020), yaptığı çalışmasında Tarım ve Orman Bakanlığı yetkisinde 307 tarımsal kalkınma kooperatifi, 42 tarım kredi kooperatifi, 36 sulama kooperatifi ve 28 su ürünleri olmak üzere il genelinde toplam 413 kooperatif olduğunu belirtmiştir. Ezine İlçesi'nde üretici örgütlerine üye sayıları aşağıdaki tabloda (Tablo 19) listelenmiş olup üye sayısına sahip ilk üç tarımsal örgütün memnuniyet durumları incelenmiştir.

Tablo 19

Tarımsal örgütlere üye sayısı

Üretici Örgütü	Üye sayısı
Ziraat Odası	100
Tarım Kredi Kooperatifi	50
Sulama Birliği	27
TARİŞ	12
Üretici Birliği	7

Araştırmaya katılan üreticilerin tamamı Ziraat Odasına kayıtlı olup, beşli likert ölçeği ile verilen cevaplar incelendiğinde %47,0'si memnun olduğunu, %27,0'si kararsız olduğunu, %18,0 memnun olmadığını, %5,0 çok memnun olduğunu, %3,0 ise hiç memnun olmadığını ifade etmiştir (Tablo 20). Üreticiler ÇKS başvuru dosya düzenlenmesi dışında tarımsal anlamda da Ziraat Odasından daha çok fayda sağlamak istediklerini belirterek, yapılan iş ve işlemlere göre odaya ödenen yıllık aidat ücretlerinin fazla olduğu konusunda görüşlerini bildirmişlerdir.

Tablo 20

Ziraat Odasına üyelik memnuniyet durumu

Durum	Frekans	Yüzde
Çok memnun olan	5	5,0
Memnun olan	47	47,0
Kararsız	27	27,0
Memnun olmayan	18	18,0
Hiç memnun olmayan	3	3,0
TOPLAM	100	100,0

Anket yapılan üreticilerin %50,0'si Tarım Kredi Kooperatifine üye olduğunu belirtmiştir. Üreticilere memnuniyet durumu sorulduğunda ise %74,0 çok memnun olduğunu, %10,0 kararsız olduğunu, %8,0 çok memnun olduğunu, %6,0 memnun olmadığını ve %2,0 hiç memnun olmadığını ifade etmiştir (Tablo 21). Tarım kredi kooperatifleri üreticiye mazot, gübre ve kredilendirme konusunda destek sağladığı için işleyiş açısından üreticiler tarafından daha etkin bir kurum olarak görüldüğü kanısına varılmaktadır.

Tablo 21

Tarım Kredi Kooperatifine üyelik memnuniyet durumu

Durum	Frekans	Yüzde
Çok memnun olan	4	8,0
Memnun olan	37	74,0
Kararsız	5	10,0
Memnun olmayan	3	6,0
Hiç memnun olmayan	1	2,0
TOPLAM	50	100,0

Üreticilere Sulama Birliğine üye olup olmadıkları sorulmuş ve 27 kişi birliğe üye olduğunu belirtmiştir. Üreticilere birliğe üyelikten memnun olup olmadığı sorulduğunda ise %59,3 memnun olduğunu, %14,8 memnun olmadığını, %11,1 kararsız olduğunu, %11,1 hiç memnun olmadığını ve %3,7 ise çok memnun olduğunu belirtmiştir (Tablo 22) .

Tablo 22

Sulama Birliğine üyelik memnuniyet durumu

Durum	Frekans	Yüzde
Çok memnun olan	1	3,7
Memnun olan	16	59,3
Kararsız	3	11,1
Memnun olmayan	4	14,8
Hiç memnun olmayan	3	11,1
TOPLAM	27	100,0

4.3. Mevcut Politikalardan Faydalanma ve Memnuniyet Durumları

Ankete katılan üreticilere tarımsal kredi kullanma durumu sorulmuş, üreticilerin %72,0'si kullandığını, %28,0'i ise kullanmadığını ifade etmiştir (Tablo 23). Aynı araştırma bölgesinde yapılan bir başka çalışmada Bayrak (2021), genç çiftçilerin proje hazırlık aşamasında kredi kullandıklarını incelediğinde %41,2'sinin kredi kullandığını %59,8'inin kredi kullanmadığını belirtmiştir.

Tablo 23

Tarımsal kredi kullanma durumu

Kredi	Frekans	Yüzde
Tarımsal kredi kullanan	72	72,0
Tarımsal kredi kullanmayan	28	28,0
TOPLAM	100	100,0

Çanakkale il genelinde 2023 üretim sezonu için 53.734 poliçe yapılarak tarımsal üretim alanları sigorta altına alınmıştır. Ezine İlçesi'nde ise 4.310 adet poliçe yapılmıştır (TOB, 2023). Ankete katılan ve aktif olarak tarımsal üretim yapan üreticilere tarım sigortası

(TARSİM) yaptırma durumları sorulduğunda %77,0'si yaptırdığını ve %23,0'ü yaptırmadığını ifade etmiştir (Tablo 24). Aynı araştırma bölgesinde yapılan bir başka çalışmada Bayrak (2021), genç çiftçilerin proje hazırlık aşamasında kredi kullanımlarını incelediğinde %41,2'sinin kredi kullandığının %59,8'inin kredi kullanmadığını belirtmiştir. Kudal (2019), çeltikte destekleme politikalarını incelediği çalışmasında üretim maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklı çeltik üreticilerinin %97'sinin tarımsal kredi kullandığını vurgulamıştır.

Tablo 24

Tarım sigortası yaptırma durumu

TARSİM	Frekans	Yüzde
Yaptıran	77	77,0
Yaptırmayan	23	23,0
TOPLAM	100	100,0

Araştırmaya katkı sağlamak üzere ankete katılan üreticilerin %79,0'u mevcut hibe projelerinden fonlarından faydalanmadığını %21,0'i ise faydalandığını ifade etmiştir (Tablo 25). Bu değerler üreticilerin mevcut projeler kapsamında verilen hibe ve fonlardan yeterince yararlanmadığını göstermektedir. Araştırmaya katılan üreticilerin Bakanlık hibe programlarını zor ve karmaşık bulduklarını ifade ederek tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 25

Bakanlık hibe programlarından yararlanma durumu

Hibe programı	Frekans	Yüzde
Hibeden yararlanan	21	21,0
Hibeden yararlanmayan	79	79,0
TOPLAM	100,0	100,0

Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı her üretici mazot gübre desteğinden doğrudan faydalanmaktadır. Dolayısıyla araştırmaya katılan tüm üreticiler mazot gübre desteğinden yararlanmakta olup, üreticiler üretim alanı olarak maksimum 750 da., minimum 5 da. ve ortalama 102,69 da. arazi içim mazot gübre desteği kullanmaktadır (Tablo 26).

Tablo 26

Mazot gübre desteğinden yararlanan alan

	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
Mazot Gübre Desteği yararlanan alan (da)	102,69	128,998	5	750

Üreticilere mazot gübre desteğinden memnuniyet durumu sorulduğunda %63,0'ü memnun olmadığını, %20,0 hiç memnun olmadığını, %9,0'u memnun olduğunu, %8,0'i kararsız olduğunu belirtmiş, çok memnun olduğunu belirten üretici ise bulunmamaktadır (Tablo 27). Şimdi (2015), organik tarım yapan üreticilere mazot gübre desteği hakkında görüşlerini sorduğunda çalışmasında, mazot gübre desteğinden yararlananların %58,8'i bürokratik süreçlerin zorluğundan, %28,2'si kurum masrafları ve %12,9'u da desteklerin zamanında yatmadığı konusunda problem yaşadıkları sonucuna varmıştır.

Tablo 27

Mazot gübre desteği memnuniyet durumu

	Frekans	Yüzde
Çok memnun olan	-	-
Memnun olan	9	9,0
Kararsız	8	8,0
Memnun olmayan	63	63,0
Hiç memnun olmayan	20	20,0
TOPLAM	100	100,0

4.4. Üreticilerin İnternet Kullanımı ve e-Devletten ÇKS Kayıtları

Araştırma bölgesi olan Çanakkale Ezine İlçesi'ndeki üreticilerin tamamının bulunduğu yerden internet erişim sıkıntısı yaşamadıkları tespit edilmiştir. Üreticilerin %92,0'si akıllı telefon sahibi olduğunu ve internete akıllı telefon kullanımıyla eriştiklerini ifade etmiştir (Tablo 28).

Tablo 28

Akıllı telefon kullanımı

Akıllı telefon kullanımı durumu	Frekans	Yüzde
Akıllı telefon olan	92	92,0
Akıllı telefon olmayan	8	8,0
TOPLAM	100	100,0

Diğer taraftan üreticilerin %80'i aktif internet kullandığını, %12,0'si bazen kullandığını, %8,0'i ise aktif kullanmadığını ifade etmiştir. Bu üreticilerin %85'i e-Devlet'i kullanmakta %15'i ise kullanmamaktadır (Tablo 29).

Tablo 29

Aktif internet kullanımı / aktif e-Devlet kullanıcısı

	Frekans	Yüzde
e-Devleti kullanan	85	85,0
e-Devleti kullanmayan	15	15,0
TOPLAM	100	100,0
Aktif internet kullanan	80	80,0
Aktif kullanmayan	8	8,0
Bazen kullanan	12	12,0
TOPLAM	100	100,0

Özşahin ve Everest (2021), meyve üreticileri ile yaptığı araştırmada bilgiye ulaşma konusunda internetten faydalanma durumlarına baktığı çalışmada %90,3'ünün interneti aktif olarak kullandıkları sonucuna varmıştır. Çanakkale'nin Ezine İlçesinde ankete katılan üreticilerin teknolojiye yararlanabilme durumları oldukça yüksek, internete ulaşma konusunda problem yaşamadıkları görülüyor. Üreticilerin yarısından fazlası e-Devlet üzerinden ÇKS başvurularını yaparken yardım %49'u yardım alarak (İlçe Müdürlüğü personeli, torun, çocuk, internet bilen bir yakın) işlemlerini tamamladıklarını belirtmiştir (Tablo 30). Bayrak (2021), Çanakkale tarımında genç çiftçi projesini değerlendirdiği araştırmasında genç çiftçilerin proje hazırlama ve yürütme işlemlerinde %90,2'sinin tarım teşkilatlarından yardım aldıklarını, %9,8'inin yardım almadıklarını sonucuna varılmıştır.

Tablo 30

e-Devlet üzerinden ÇKS başvuru esnasında yardım alma durumu

e-Devlet başvuru yardım durumu	Frekans	Yüzde
Yardım alanlar	51	51,0
Yardım almayanlar	49	49,0
TOPLAM	100	100,0

Araştırmaya katılanların %51,0'i e-Devlet üzerinden dijital barkodlu ÇKS belgesine ulaşarak iş ve işlemlerinin kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır. Üreticiler ücretsiz yararlanadıkları bu hizmet sayesinde kurumlardaki işlemlerini pratik bir şekilde halledebilme imkanı bulduklarını söylemişlerdir. Bu şekilde başvurunun bürokrasiyi azalttığını, gelecek üretim sezonu için yeniden dijital sistemi kullanacaklarını beyan etmişlerdir (Tablo 31).

Tablo 31

e-Devlet üzerinden ÇKS belgesi alma durumu

ÇKS	Frekans	Yüzde
Dijital ÇKS alan	51	51,0
Dijital ÇKS almayan	49	49,0
TOPLAM	100	100,0

Ankete katılan ve dijital ÇKS alan 51 üreticiye dijital ÇKS belgesiyle hangi tarımsal faaliyetlere başvurdukları sorulduğunda üreticilerin %64,8'i bankalara, %23,5'i tarım kredi kooperatiflerine, %9,8'i desteklemelere, %1,9'u ise yağlı tohum temini için başvurduklarını ifade etmişlerdir (Tablo 32).

Tablo 32

Dijital ÇKS belgesinin kullanım durumu

Kullanım yeri	Frekans	Yüzde
Banka	33	64,8
Tarım kredi	12	23,5
Destek başvuru	5	9,8
Yağlı tohumlar	1	1,9

Tablo 32'nin devamı

TOPLAM	51	100,0
--------	----	-------

Ezine İlçesinde ankete katılan üreticilerin %60,0'ının başarılı biçimde e-Devlet üzerinden ÇKS başvurularını tamamladıklarını %40,0'ise tamamlayamadığını ifade etmişlerdir (Tablo 33).

Tablo 33

Başvuru tamamlama durumu

ÇKS başvuru durumu	Frekans	Yüzde
Başvurusunu tamamlayanlar	60	60,0
Başvurusunu tamamlayamayanlar	40	40,0
Toplam	100	100,0

Ankete katılan üreticilerden dijital sistemde ÇKS başvurularını tamamlayamama sebeplerini anlamak amacıyla yapılan skor analizinde ilk sırada (%27,4) üreticilerin kira sözleşmesi biten parselleri ekleyememe durumları gelmektedir. İkinci sırada (%23,7) ürün ekleyememe, üçüncü sırada (%22,5) kişinin sahip olduğu parsellere yenisini ekleme ya da var olan parseli çıkarma işlemleri, dördüncü sırada (%14,0) başvurunun karmaşıklığı ve zorluğu, beşinci sırada (%7,1) internet bağlantısının yetersizliği ve altıncı sırada ise (%5,4) akıllı telefon veya bilgisayar yokluğu üreticiler tarafından sorun olarak ifade edilmiştir (Tablo 34). Bu sonuçlardan çiftçi kayıt sistemine e-Devlet üzerinden başvuru yaparken üreticilerin daha çok teknik sebeplerden dolayı, evrak açısından güncelleme işlemlerini tamamlayamadıkları için başvuru aşamasında olumsuzluk yaşadıkları kanısına varılmaktadır.

Tablo 34

e-Devlet üzerinden ÇKS başvurusu tamamlayamama sebebi

Sebepler	Skor	Yüzde	Sıralama
Başvuru zor ve karmaşık	83	14,0	4
İnternet bağlantım yetersiz	42	7,1	5
Telefon/bilgisayar yokluğu	32	5,4	6

Tablo 34'ün devamı

Kira sözleşmesi bitmesi	162	27,4	1
İkinci ürün ekleyememe	140	23,7	2
Parsel ekleme/çıkarma	133	22,4	3
TOPLAM	592	100,0	

Çanakkale İli Ezine İlçesi'nde e-Devlet sistemi üzerinden ÇKS'ye başvuru yapmanın üreticiye sağladığı kolaylıkları anlamak amacıyla yapılan skor analizinde ilk sırada (%30,3) muhtar/aza imzasının olmayışının işlemleri hızlandırdığı ifade edilmiştir. İkinci sırada (%29,3) bulunduğu yerden başvurunun daha kısa zaman aldığı, üçüncü sırada (%20,2) Ziraat Odasına gitmek zorunda kalmama durumu, dördüncü sırada (%13,5) daha az ücret ödeme üreticiler tarafından belirtilen avantajlar olarak sıralanmıştır. Beşinci sırada ise (%6,7) üreticiler sistemin bir kolaylık sağlamadığını ve değişen bir şey olmadığını ifade etmişlerdir (Tablo 35).

Tablo 35

e-Devlet üzerinden başvuru yapmanın kolaylık sağlama durumu

	Skor	Yüzde	Sıralama
Muhtar, aza imzası olmaması işlerimi hızlandırdı	454	30,3	1
Bulduğum yerden başvuru kısa zaman aldı	439	29,3	2
Ziraat Odasına gitmek zorunda kalmadım	303	20,2	3
Daha az ücret ödedim	203	13,5	4
Değişen bir şey olmadı/kolaylık sağlamadı	101	6,7	5
TOPLAM	1500	100,0	

2023 yılı itibariyle mazot gübre desteği üreticilerin hesabına nakit olarak değil anlaşmalı işyerlerinden mazot gübre alışverişlerinde kullanılmak üzere hesaplarına tanımlanmıştır.

Tablo 36'da Ezine üreticileri ile yapılan ankette üreticilerin büyük çoğunluğu mazot fiyatlarının yüksekliğinin yanında ödenen tarımsal desteğin yetersiz kaldığını ve ödemelerin nakit olarak hesaba yatmasını doğru bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 36

Mazot gübre desteği değerlendirme

	Skor	Yüzde	Sıralama
Mazot gübre desteği para olarak ödenmelidir	445	30,29	1
Mazot fiyatlarındaki dengesizlik ödenen desteği yetersiz bırakıyor	398	27,09	2
Dosya başvuru ücreti destekleme ödemesinden kesilmesini istemiyorum	176	11,98	4
Gübre fiyatlarındaki dengesizlik ödenen desteği yetersiz bırakıyor	295	20,09	3
Karta yüklenip mazot gübre haricinde kullanamama	155	10,55	5
Toplam	1469	100	

Üreticilerin 2023 yılı ÇKS başvuru süresi diğer önceki yıllara göre kısaltılmış olup üreticilerimizin %70,0'i bu sürenin yeterli olduğunu, %30,0'u ise yeterli olmadığını düşünmektedir. Ankete katılan üreticiler 1 Eylül 2022'den 31 Aralık 2022 tarahine kadar dört aylık güncelleme süresini üreticiler yeterli gördüğünü belirtmiştir (Tablo 37).

Tablo 37

Başvuru süresi değerlendirme

	Frekans	Yüzde
Süre yeterli	70	70,0
Süre uzatılmalı	30	30,0
TOPLAM	100	100,0

Araştırmaya dahil olanlar üreticiler yaptığımız çalışmada e-Devlet üzerinden ÇKS'ye başvuru yapmanın dışında Bakanlığın diğer dijital sistemlerinden yararlanma durumlarını sorduğumuzda %87,0'sinin diğer dijital sistemlerden yararlanmadığı %13,0'lük kısmının Dijital Tarım Pazarı (DİTAP) ve Tarım Cebimde Uygulamasını kullandıkları belirlenmiştir. Diğer taraftan üreticilerin %46,0'sı ÇKS'nin dijital başvuru ile yapılmasına devam edilmesine, %29,0 devam etmemesini, %25,0'i ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir (Tablo 38). Üreticilerin dijital uygulamalara bakışları

incelendiğinde internet kullanım oranlarına paralel olarak dijital tarım platformlarının artmasının gerektiğini beyan ederken diğer grup dijital platformların sürdürülebilir bulmadıkları için devam etmesi gerekmediğini belirtmişlerdir.

Tablo 38

Dijital uygulamalara bakış

Dijital tarım uygulamaları	Frekans	Yüzde
Dijital uygulamalar devam etsin	46	46,0
Dijital uygulamalar devam etmesin	29	29,0
Kararsız	25	25,0
TOPLAM	100	100,0

Ankete katılan üreticilere ÇKS için e-Devlet uygulaması ile ilgili bilgi edinme kaynakları sorulduğunda %40,0 Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, %29,0 yakın çevre ve tanıdıklar, %25,0 internet, %7,0 ise görsel basından bilgi edindiklerini belirtmişlerdir (Tablo 39).

Tablo 39

ÇKS'ye e-Devletten başvuru bilgisi edinme kaynağı

Kaynak	Frekans	Yüzde
İl/İlçe Müdürlüğü	40	40,0
Çevre ve tanıdıklar	29	29,0
İnternet	24	24,0
Görsel basın	7	7,0
TOPLAM	100	100,0

Çiftçi Kayıt Sistemine e-Devlet üzerinden başvuru sistemindeki eksikliklerin nasıl gideri tespit etmek amacıyla yapılan skor analizinde birinci sırada (%21,0) İl ve İlçe Müdürlüklerince eğitim ve bilgilendirmelerin yapılması, görsel videolar ile başvuru sürecinin desteklenmesi görüşleri ön plana çıkmıştır. İkinci sırada (%20,8) başvuru aşamalarının kolaylaştırılması, üçüncü sırada (%20,6) Ziraat Odalarının üreticiye destek olası ve dördüncü sırada ise (%16,6) online çağrı merkezi ile destek verilme üretici tarafından ifade edilen sistemin iyileştirilmesi önerileridir (Tablo 40). Bu kapsamda kira

sözleşmesi, ikinci ürün ekleme, parsel ekleme çıkarma gibi sorunlar çözülerek sistem kolaylaştırılmalı ve Ziraat Odaları üyelerine başvuru aşamasında teknik destek olmalıdır sonucuna varılmıştır. Orta yaş grubunun üstündeki üreticilere teknolojik ve sistemsel olarak teknik destek verilmesi e-Devlet üzerinden kayıtlanma oranına olumlu yönde etki edeceği düşünülmektedir.

Tablo 40

e-Devlet başvuru aşamasındaki eksiklikler nasıl giderilir

	Skor	Yüzde	Sıralama
Online çağrı merkezi ile destek verilmeli	78	16,6	4
Ziraat Odaları üreticiye destek olmalı	97	20,6	3
İl/İlçe Müdürlükleri eğitim/bilgilendirme yapmalı	99	21,0	1
Görsel videolar ile başvuru süreci desteklenmelidir	99	21,0	1
Başvuru aşamaları kolaylaştırılmalıdır	98	20,8	2
Toplam	471	100,0	

Ankete katılan üreticilere diğer tarımsal desteklemelere e-Devlet üzerinden başvuru yapmak isteyip istememeleri sorulduğunda %99,0'u e-Devlet üzerinden diğer tarımsal desteklere başvuru yapmak istediklerini belirtirken %1,0'i istemediğini belirtmiştir (Tablo 41). Grubun en yaşlısı teknoloji ile bağının bulunmamasından dolayı eski usul başvuru yapmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Araştırmaya dahil olan üreticilerin büyük çoğunluğu diğer tarımsal desteklemelere online başvuru yapabilmenin hayatlarını büyük ölçüde kolaylaştırdıklarını düşünmektedirler.

Tablo 41

Desteklemelere e-Devlet üzerinden başvuru yapma isteği

	Frekans	Yüzde
Tarımsal desteklere e-Devlet üzerinden başvuru yapmayı isteyen	99	99,0
Tarımsal desteklere e-Devlet üzerinden başvuru yapmayı istemeyen	1	1,0
Toplam	100	100,0

Ezine İlçesi'nde çiftçi kayıt sistemine e-Devlet üzerinden başvuru durumu 2023 ve 2024 yılları itibariyle mukayese edildiğinde 2023 yılında 526 kişi sistem üzerinde başvuru

yaparken 3,44 artış oranıyla 2024 yılında 1811 kişi ÇKS'ye e-Devlet üzerinden başvurmuştur (Tablo 42). Sistemdeki akasaklıkların giderilmesi ve üreticilerinin adaptasyonlarının artırılmasıyla bu oranın daha da artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 42

Ezine ilçesi e-Devlet başvuru sayıları

Yıl	Başvuru sayısı
2023	526
2024	1811
Fark	3,44

Kaynak: Ezine İlçe Tarım ve Orman Verileri (2024)

Türkiye genelinde ÇKS'ye kayıtlı üretici sayıları incelendiğinde Tablo 42'de görüldüğü üzere bir artış yaşanmıştır. Dijital sistemin aktif olduğu 2023 yılında e-Devlet üzerinden 523.262 kişi başvuru yapmış iken %151'lik bir artış yaşanarak 2024 üretim sezonunda 793.459 kişi e-Devlet üzerinden başvuru yapmayı tercih etmiştir.

Türkiye genelinde ÇKS'ye başvuru durumu incelendiğinde 2023 yılında 2.247.296 üretici kayıtlıyken 2024 yılında bu rakam 2.351.655 olmuştur. Başvurularını e-Devlet üzerinden yapanların sayısı 2023 yılında 523.262 iken 2024 yılında 793.459 kişiye yükselmiştir. Oransal olarak incelediğimizde ÇKS'ye e-Devlet üzerinden başvuranlar toplam içerisindeki payı 2023 yılında %23,3 iken 2024 yılında %33,7 olmuştur.

Sisteme e-Devlet üzerinden başvuranlarının başvurularının onaylanma durumu incelendiğinde 2023 yılında %99,9'u onaylanırken 2024 yılında bu oran %99,2 olmuştur (Tablo 43). Türkiye toplamında 2024 yılı üretim sezonu için 793.459 kişi ÇKS güncellemelerini e-Devlet üzerinden yapmayı tercih ederken, Ezine ilçesi'nde 1811 çiftçi e-Devlet üzerinden güncelleme işlemini gerçekleştirmiştir.

Tablo 43

Türkiye genelinde ÇKS başvuru durumu

	2023	2024
ÇKS'ye kayıtlı üretici	2.247.296	2.351.655
Fiziksel başvuru	1.724.034	1.558.196
e-Devlet üzerinden	523.262	793.459
e-Devlet üzerinden başvurma oranı (%)	23,3	33,7
Onaylanan e-Devlet	522.684	787.092
e-Devlet üzerinden başvurunun onaylanma oranı (%)	99,9	99,2

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı verileri (2024)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çanakkale İli Ezine İlçesi'nde üreticiler ile yapılan anketler sonucunda yaş ortalaması 46 olup üreticilerin büyük kısmının lise ve üniversite mezunu oldukları, okuma yazma bilmeyen olmadığı ve %89'unun sosyal güvenceleri olduğu tespit edilmiştir. Üreticilerimizin %84'ünün erkek, %16'sının kadın olduğu, %78'i evli ve %77'nin çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir. Araştırma bölgesinde genellikle üreticilerin kendi mülkleri üzerinde tarımsal faaliyet yaptıkları, ortalama işletme büyüklüğünün 111,97 da olduğu belirlenmiştir. Tarım dışı gelire sahip olanların oranı %75'tir. Üreticilerin %31'i bitkisel üretim hayvancılık da yapmaktadır. Hayvancılık yapanların işletmelerinde büyükbaş hayvancılık yapanlarda ortalama hayvan sayısı 112 baş, küçükbaş hayvancılık yapanlarda ise 64 baş olduğu görülmüştür.

Üreticilerin tarımsal faaliyet tecrübesi ortalama 20 yılın üzerindeyken ÇKS'ye kayıtlı olma durumu ortalama 7 yıl civarındadır. Ankete katılanların tamamı Ziraat Odasına üye olup, %47'si odanın işleyişinden memnun olduklarını ifade ederken %27'si kararsız, %18'i memnun olmadığını %5'i çok memnun iken %3'ü hiç memnun olmadığını belirtmiştir. Araştırmaya dahil %50 oranında üretici Tarım kredi kooperatifine üye ve %74'ü kooperatifin hizmetlerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Tarım kredi kooperatifinin üreticiye finansman sağlamasından dolayı etkinliğinin diğer üretici birliklerine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Üreticilerin Sulama Birliğine üyelik durumları incelendiğinde %59,3'ü memnun olduğunu, %14,8 memnun olmadığını, %11,1 kararsız kalıp %3,7'si çok memnun olduğunu ifade etmiştir.

Çiftçilerin %72'si tarımsal kredi kullanırken %28'i tarımsal kredi kullanmamıştır. Diğer taraftan %77'si TARSİM yaptırdığını, %21'i ise Bakanlığın hibe programlarından yararlandığını belirtmiştir. Üreticilerin TARSİM yaptırma oranının tarımsal krediye bağlantılı olarak gelişme gösterdiği düşünülse de tarımsal potansiyeli yüksek bir bölge için bilinçli sigorta yaptıranlar için oldukça düşük bir oranda kaldığı görülmektedir.

Araştırma bölgesinde ankete katılan üreticilerin %92'sinin en azından telefonla internet erişimlerinin olduğu, %55'inde bilgisayar yada tablet sahibi olduklarını, %85 civarında bir oranda e-Devleti kullandıkları ifade edilmiştir. Çiftçilerin %8'lik kesimi online ÇKS başvuru işlemi yapmak sayesinde e-Devletten ilk defa yararlanma imkanı bulmuşlardır. İnternete ulaşma ve teknolojiyi kullanma konusunda problem yaşamadıkları sonucuna varılmıştır. Teknolojik donanımlara sahip üreticilerin %80 oranında aktif internet kullandıklarını belirtmiştir. Üreticilerin %60'nın ÇKS üyeliğini e-Devlet üzerinden tamamladıkları, %40 'ının çeşitli sebeplerden üyeliğini güncelleyemediği anlaşılmıştır. Diğer taraftan e-Devlet sistemi üzerinden dijital barkodlu ÇKS belgesine ulaşarak bu belgenin iş ve işlemlerini kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır. Çiftçilerin %5'i dijital ÇKS belgesi alırken %49'u henüz bu hizmetten yararlanmadığı tespit edilmiştir. Dijital ÇKS belgeleri en çok %64,7 oranında bankada kullanılmak üzere alındığı sonucuna varılmıştır.

Çiftçi Kayıt Sistemi'ne e-Devlet ile sisteme başvuru aşamasında üreticilerce tespit edilen kira sözleşmesi, ikinci ürün ekleme, parsel ekleme çıkarma gibi sorunlar çözülerek sistem kolaylaştırılmalı ya da sisteme videolu anlatım desteği konulması gerektiği sonucuna varılmıştır. İlçe Müdürlüklerince bilgilendirme/çiftçi toplantısı yapılması üreticilere kolaylık sağlayacağı sonucuna varılmıştır. Ezine İlçesi 2023 ve 2024 e-Devlet başvuru sonuçlarına bakıldığında personelin üreticiye desteği ve bilgilendirme çalışmaları sonucunda başvuru oranında ciddi artış yaşanmıştır. 2023 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi'ne tüm olumlu ya da olumsuz sisteme giriş yapma çabası sayısı 526 iken 2024 yılında toplamda 1811 e-Devlet üzerinden başvuru gerçekleştirilmiştir.

Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı her üretici mazot gübre desteğinden doğrudan faydalandırılırken üreticilerin destekten yararlandıkları ortalama alan 102,69 dekardan oluşmaktadır. Ödenen mazot gübre desteğinin yetersiz olduğu düşünülmele beraber üreticiler ödemeyi nakit olarak almak istemektedirler. Mazot gübre desteğinden yararlanan üreticilerin %9'u ödenen destek miktarının yeterli olduğunu, %63'lük kesim memnun olmadığını, %8'i kararsız olduğunu söylemiştir. Maddi açıdan sorun yaşamayan, büyük işletme sahipleri ödenen desteği yeterli bulduklarını beyan etmişlerdir.

Çiftçi Kayıt Sistemi'ne başvuru süresi önceki yıllara nazaran kısaltılmış olmakla beraber üreticilerin %70'lik kesimi süreyi yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bakanlığın diğer dijital sistemlerine bakış açıları incelendiğinde %87'sinin bakanlığın diğer dijital platformlarını kullanmadığını belirtmişlerdir. Bakanlığın uygulamaya koyduğu dijital uygulamaların %46'sı devam etmesini isterken, %29 devam etmesini istememekte, %25'i kararsız kalmaktadır. Üreticilerin %40'ı e-Devlet başvurularının varlığını il/ilçe müdürlüklerince, %25'i internetten %29'u çevrelerinden öğrendiklerini sonucuna varılmıştır. Rakamlar incelendiğinde tarım teşkilatının yenilikleri üreticiye ulaştırma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Kurumlar tarafından üreticiye yapılan teknik yardım, eğitim ve bilgilendirmeler sayesinde dijital sistemin uygulanabilirliğini arttırmaktadır.

Tez kapsamında e-Devlet sisteminin çiftçiye kolaylık sağlama durumları incelendiğinde %30,3'ü muhtar/aza imzası olmayışının işlerini hızlandırdığını, %29,3'ü bulunduğu yerden başvuru yapmanın büyük kolaylık olduğunu, %20,20'si Ziraat Odasına gitmeden işlemleri tamamladığını, %13,5 daha az ücret ödediğini belirtmekle beraber %6,7 oranında üretici hayatlarında değişen bir şey olmadığını söylemiştir. Zamandan ve emekten üreticilerin önemli ölçüde tasarruf ettikleri sonucuna varılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda ÇKS sistemine e-Devlet üzerinden başvuru imkanı sayesinde üreticilerin iş ve işlemlerinin kolaylaştığı, bürokrasinin minimum düzeye inmesinin üreticiler üzerinden pozitif etki yarattığı gözlemlenirken araştırmaya katılan çiftçilerin %99'u diğer tarımsal desteklemelere de e-Devlet üzerinden başvuru yapılabilme imkanı olması durumunda tercih edeceklerini belirtmiş olmaları online olarak diğer bazı tarımsal desteklemelere de başvuru yapılabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak teknolojinin üreticilerin hayatlarını önemli ölçüde kolaylaştırdığı gözlemlenirken, mazot gübre desteğinin de nakit olarak ödenmeyerek dijital yolla ödenmesi üreticiyi kısıtlamıştır. Tarımsal destekleme ödemesine ulaşmak tarımsal destekleme başvurusu yapmaktan daha zor hale gelmiştir. Bu konuda yapılacak düzenlemeler sayesinde üreticilerin hayatlarını kolaylaştıracak ve katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aras, A. (1988). "Tarım Muhasebesi", Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:486, İzmir.
- Aydın, Ü. (2010). "Kızıltepe (Ezine/Çanakkale) Civarının Jeolojik Özellikleri ve Maden Yatakları". Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Aydın, B., Özkan, E., (2017). "Gübre ve Toprak Analizi Desteğinin Üreticiler Açısından Değerlendirilmesi: Kırklareli İli Örneği". *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 4(3), 302-310.
- Aydoğmuş, E. (2022). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarım Kesimine Yönelik Çıkarılan 'Çiftçi Gazetesi' Hakkında Bir İnceleme". *Tarih ve Günce*, (10), 91-120.
- Bağır, R. (2022). "Planlı Kalkınmaya Geçişte Rol Oynayan Faktörler ve Planlı Kalkınma Dönemi'nin Başlaması" (1963-1967)". *Akademik Açı*, 2(1), 4-36.
- Bayrak, U. (2021). "Çanakkale Tarımında Alternatif Gelir ve İstihdam Kaynağı Yaratma Açısından Genç Çiftçi Projesinin Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Csajbok, I., Lansink, A., O., Huime, R., (2005), "Effects of Management Information From FADN on Profitability of Dutch Potted-Plants Firms," *Blackwell Synergy Agricultural Economics*, Volume:33, Issue:3 Page:325, Malden, USA.
- Çakır, C. (2015). "e-Devlet Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Global Journal of Economics and Business Studies*, 4(7), 37-48.
- Çarıkçı, O. (2010). "Türkiye'de e-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 95-122.
- Çokuysal, B. (2021). "Tarım, Dijitalleşme ve Sürdürülebilirlik Üçgeninde Etik Sorun Alanları". Kongre Kitabı Book Of Proceedings, 294.
- Demirdöğen, A. (2023). "Eksik Veri ile Politika Analizi: Çiftçi Kayıt Sistemi Örneği". *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 96-105.
- Demirel, D. (2006). "E-Devlet ve Dünya Örnekleri". *Sayıştay Dergisi*, (61), 83-118.

- Dernek, Z. (2006). "Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze tarımsal gelişmeler". *Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Doğan, H., Gürler, A., (2015). "Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli Kapsamında Yeşilirmak Tarım Havzasında Yetiştirilen Tarım Ürünlerinin Arz Duyarlılığı". *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 25(3), 231-243.
- e-Devlet Kapısı, (2024), (<https://www.turkiye.gov.tr>).
- Erdal, G., Erdal, H., Gürkan, M., (2013). "Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Desteklerin Üretici Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş İli Örneği)". *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3(2), 92-98.
- Erkan, Bintaş, A., (2018). "Çanakkale'nin Bigalı Köyünde Kırsal Kalkınmada Kadın Girişimciliği ve Ekoturizm İlişkisinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Everest, T. (2017). "Çanakkale İli Ezine İlçesi Arazi Kullanım Etkinliğinin Değerlendirilmesi". *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 109-123.
- Furesi, R., Nencioni, C. M., Pulina, P., Rubino, R., (1999). "Farm efficiency evaluation through FADN data base". Organisation de l'élevage et rôle des structures de développement. Dans: Options Méditerranéennes, Série A, 38, 283-287.
- Ilgar, R. (2019). "Gıda Kültürünün Yansıması: Ezine Peynirinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24 (41), 91-106.
- İnan, H. İ. (2006). "Türkiye'de Tarım Reformu Uygulamalarının Konumsal Veri ve Bilgi İhtiyacı Açısından İrdelenmesi: Trabzon Örneği". *Journal of Agricultural Sciences*, 12 (04), 313-322.
- İnan, H. İ. (2016). "Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği" Güncellenmiş 8. Baskı. İdeal Kültür ve Yayıncılık. İstanbul.
- Kandemir, O. (2011). "Tarımsal Destekleme Politikalarının Kırsal Kalkınmaya Etkisi". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1), 103-113.
- Kıllı, M., Hatunoğlu, Z., (2016). "Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Muhasebesi Yazımına Tarihsel Bakış", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2016, 3(1), 1-12.

- Kıraner, O., Kayalak, S. (2021). "Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Sistemiyle İlgili Tutumları: Çanakkale İli Örneği". *COMU Journal of Agriculture Faculty*, 10 (1).
- Koca, N. (2013). "Çanakkale'de Zeytin Yetiştiriciliğinin Coğrafi Esasları". *Marmara Coğrafya Dergisi*, (9).
- Kudal, G. Ç. (2019). "Edirne İlinde Çeltik Üretim ve Destekleme Politikalarının İncelenmesi". Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale. 45 s.
- Nazlı, C. (2006). "Avrupa Birliği Tarım Muhasebesi Veri Ağı (FADN) Sistemi Çerçevesinde Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sisteminin İncelenmesi". *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2017, 54 (4):465-473.
- Newbold, P., (1995). "Statistics For Business And Economics" (p. 1016). Upper Saddle River: Prentice Hall Inc
- Özek, K. (2022). "Çanakkale İli Hayvancılığının Mevcut Durumu, Potansiyeli ve Geleceği". *Uluslararası Anadolu Ziraat Mühendisliği Bilimleri Dergisi*, 4(3), 88-96.
- Özşahin, R., Everest, B., (2021). "Meyve Üreticilerinin Zirai İlaç Kullanımı Konusunda Duyarlılık ve Bilinç Düzeylerinin İncelenmesi: Lapseki İlçesi Örneği". Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- RG, (2006). "18.04.2006 Tarih ve 5488 Sayılı Tarım Kanunu".
- RG, (2014). "27.05.2014 Tarih ve 29012 Sayılı Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği".
- RG, (2022). "27.09.2022 Tarih ve 31962 Sayılı Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik".
- SBB, (2019). "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)".
- SBB, (2023). "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)".
- Semerci, A. (2019). "Türkiye'de Tarımsal Destekleme Uygulamaları". *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 181-186.

- Şahin, A. (2020). “Türkiye’de e-Devlet konusunda yapılan akademik çalışmaların değerlendirilmesi ve e-Devletin geliştirilmesine yönelik öneriler” Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimdi, U. (2015). “Organik Tarım Yapan Üreticilerin Mevcut Tarım Politikalarından Faydalanma Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Analizi: İzmir İli Seferihisar İlçesi Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Tan, S., Atak, Ş., Şengül, Ü., Tan, S. (2014). ’Türkiye’de Son On Yıllık Süreçte Tarım Sektöründeki Değişimlerin Genel Ekonomik Göstergelerle Değerlendirilmesi’’. International Conference on Eurasian Economies, Skopje, Macedonia. Paper ID (Vol. 1005).
- Tan, S., Everest, B., (2015). Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları, Agricultural Support Policies in Turkey. International Conference on Eurasian Economies 2015, 266
- Tan, S., Kumuk, T., Savran, F., Everest, B., (2010). “Türkiye’de 2000 Yılı Sonrası Uygulanan Tarım Politikaları: Tarım Reformu Uygulama Projesi–ARIP”. *Türkiye IX. Tarım Ekonomi Kongresi*, 22-24 Eylül 2010, Şanlıurfa.
- Tan, S., Ortan, Ü., Everest, B. (2014). “Uygulamada Olan Tarım Politikaları Kapsamında Çanakkale’nin Mevcut Durumunun İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma”. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 45-54.
- Tekin, B., Aktürk, D., (2023). “TR21 Bölgesindeki Tarım İşletmelerinin Avrupa Birliği Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) Sistemine Göre İşletme Tipolojilerinin Belirlenmesi”. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 131-143.
- TOB, (2023). “Ezine İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü” verileri, 2023.
- TOB, (2024). “Tarım ve Orman Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Verileri”, 2024
- Tokatlıoğlu, M., Selen, U., Reyhan, L. E. B. A., (2018). “Küreselleşme Sürecinde Tarımın Stratejik Önemi e Tarımsal Arz Güvenliğinin Sağlanmasında Devletin Rolü”. *Journal of Life Economics*, 5(4), 151-176.

- Tunç, A., Belli, A., Aydoğdu, Y. (2017). “Dijitalleşen Kamu Hizmetleri Açısından Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Değerlendirilmesi”. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics Administrative Sciences*, 22.
- TÜİK, (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İl-Bazında-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasıla-2022-45867>. Erişim: 15.04.2024
- TÜİK, (2023). <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim: 05.01.2024
- Uzundumlu, A. S.(2012). “Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 22 (1), 34-44.
- Yavuz, F., Tan, S., Tunalıoğlu, R., Dellal, İ. (2004). “Tarımsal Destekleme Politikalarının FEOGA Çerçevesinde OTP Uyumu Üzerine Bir Çalışma”. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 16-18 Eylül 2004, Tokat, 44-52.
- Yıldırım, M., Everest, B. (2020). “Tarımsal kooperatiflerin iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalıkları: Çanakkale ili örneği”. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 233-241.
- Yıldız, F., (2017). “Türkiye’de Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Tarımsal Destekleme Ödemelerinin Tarımsal Üretim Üzerindeki Etkisi: 2006–2016 Dönemi”. *Sayıştay Dergisi*, (104), 45-63.
- Yılmaz, H., Demircan, V., Dernek, Z., (2008). “Türkiye Tarımında Doğrudan Gelir Desteği Uygulamaları: Isparta İli Üreticileri Açısından Bir Değerlendirme”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2), 248-265.
- Yüceer, S. E., Sibel, T., Semerci, A., (2020). “Türkiye’de 2000-2020 Döneminde Tarımsal Destekleme Politikalarının Gelişiminin İncelenmesi”. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 36-46.

EK 1.
Anket Formu

Anket No: .....

Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumu:

1. Yaşınız				
2. Cinsiyet	a. Kadın	b. Erkek		
3. Eğitim Durumu	a. Okur yazar değil	d. Orta öğretim		
	b. Okur yazar	e. Lise		
	c. İlkokul	f. Lisans/Lisansüstü		
4. Medeni durum	Evli	Bekâr		
5. Çocuk durumu	Var	Yok		
6. Sosyal Güvence Durumu	Var	Yok		
7. Var ise hangisi?	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Diğer
8. Tarımsal arazi varlığınız nedir? (da)	<i>Arazi durumu:</i>		<i>Büyükük (da)</i>	
	a. Kendi			
	b. Kiralık			
	c. Ortakçılık			
	Toplam:			
9. Tarım dışı geliriniz var mı?	Evet		Hayır	
10. Var ise tarım dışı gelir kaynağınız nedir?	a. Maaş			
	b. Emekli maaşı			
	c. Kira geliri			
	d. Diğer			
11. Hayvancılık yapıyor musunuz?	Evet		Hayır	
12. (Yapıyorsa) Hayvan varlığınız nedir?	<i>Hayvan türü</i>		<i>Hayvan sayısı (baş)</i>	

13. Kaç yıldır tarımla uğraşıyorsunuz?	
14. Kaç yıldır ÇKS'ye kayıtlısınız?	
15. Bulduğunuz yerin il/ilçe merkezine uzaklığı nedir? (km)	İlçe merkezi: İl merkezi:

16. Hangi tarımsal örgütlere üyeliğiniz/ortaklığınız var?		
<i>Tarımsal örgüt</i>	<i>Kaç yıldır üye/ortak</i>	<i>Memnuniyet durumu *</i>
Ziraat Odası		
Tarım Kredi Koop		
Sulama Birliği		
Tarımsal Kalkınma Koop		
Tarım Satış Koop		
.....Üreticileri Birliği		

1: Hiç memnun değilim 2: Memnun değilim 3: Kararsızım 4: Memnunum 5: Çok memnunum

17. Tarımsal kredi kullandınız mı?	Evet	Hayır
18. TARSİM yaptırdınız mı?	Evet	Hayır
19. Bakanlığın hibe programlarından yararlandınız mı?	Evet	Hayır

20. Tarımsal alet-ekipman varlığınız ve edinim şekli nedir?				
<i>Tarımsal alet-ekipman, makine</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Kendi malı</i>	<i>%50 hibe desteği</i>	<i>Tarımsal kredi</i>

21. Yararlandığınız tarımsal destekler nelerdir?				
Desteklemeler	Destek alanı (da)	Destek miktarı (₺)	Memnuniyet*	Beklenen destek (₺)

1: Hiç memnun değilim 2: Memnun değilim 3: Kararsızım 4: Memnunum 5: Çok memnunum

Üreticinin İnternet/e-Devlet kullanma durumu:

22. Bulduğunuz yerde internet erişimi var mı?	1.Evet 2.Hayır
23. İnternet erişimi olan bilgisayar/tabletiniz var mı?	1.Evet 2.Hayır
24. İnternet erişimi olan akıllı telefonunuz var mı?	1.Evet 2.Hayır
25. İnterneti aktif olarak kullanıyor musunuz?	1.Evet 2.Hayır 3.Bazen
26. e-Devlet sistemini aktif olarak kullanıyor musunuz?	1.Evet 2.Hayır
27. ÇKS'ye başvuru yapmak dışında e-Devlet sisteminden daha önce faydalandınız mı?	1.Evet 2.Hayır
28. Faydalandıysanız hangi hizmetlerden yararlandınız?	....
29. e-Devlet ile ÇKS'ye başvuru yaparken herhangi bir yardım aldınız mı?	1.Evet 2.Hayır
30. e-Devlet ile başvuru yapmanın bürokrasiyi azalttığını düşünüyor musunuz?	1.Evet 2.Hayır
31. e-Devlet ile ÇKS'ye gelecek üretim sezonu için tekrardan başvuru yapacak mısınız?	1.Evet 2.Hayır
32. Hayırsa neden yapmayacaksınız?	
33. e-Devlet üzerinden ÇKS belgesi aldınız mı?	1.Evet 2.Hayır
34. Aldığımız dijital ÇKS Belgesini nerede kullandınız?	....
35. (Eğer aldıysanız) Dijital ortamda aldığımız ÇKS Belgesi iş ve işlemlerinizi kolaylaştırdı mı?	1.Evet 2.Hayır

36. e-Devlet üzerinden ÇKS'ye başvuru yapmak dışında diğer tarımsal desteklemelere de başvuru yapmak ister miydiniz?	
1. Evet	2. Hayır
37. Hayırsa nedeni nedir?	
38. e-Devlet sistemi üzerinden başvurunuzu başarılı bir şekilde tamamlayabildiniz mi?	
1.Evet	2.Hayır
39. (Hayırsa) Başvurunuzu tamamlayamama nedeniniz nedir?	
☐ Başvuru aşamaları zor ve karmaşıktı	
☐ İnternet bağlantım yetersizdi /yokluğu	
☐ Tel/bilgisayar donanım yetersizliği / yokluğu	
☐ Kira sözleşmesi bitmesi/yenilemesi	
☐ ikinci ürün ekleyememe	
☐ Tarla (parsel) ekleme/çıkarma yapamama	
☐ Diğer.....	
1.kesinlikle katılmıyor 2.katılmıyorum 3. Kararsızım 4.katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum	
40. e-Devlet ile ÇKS'ye başvuru yapmanız size nasıl bir kolaylık sağladı?	
☐ Bulduğum yerden başvuru yapmak çok kısa bir zamanımı aldı	
☐ Muhtar, aza imzası olmaması işlerimi hızlandırdı.	
☐ Ziraat Odasına gitmeden işlerimi kolayca tamamladım.	
☐ Daha az ücret ödedim.	
☐ Benim için değişen bir şey olmadı / herhangi bir kolaylık sağlamadı	
☐ Diğer.....	
1. kesinlikle katılmıyor 2.katılmıyorum 3. Kararsızım 4.katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum	
41. Mazot Gübre Desteğinin banka kartına yüklenip sadece mazot/gübre alımında kullanılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
☐ Mazot gübre desteği para olarak ödenmelidir.	
☐ Mazot fiyatlarındaki dengesizlik ödenen desteği yetersiz bırakıyor	
☐ Dosya başvuru ücretinin destekleme ödemesinden kesilmesini istemiyorum	
☐ Gübre fiyatlarındaki dengesizlik ödenen desteği yetersiz bırakıyor	
☐ Karta yüklenip mazot gübre haricinde kullanılmamasını doğru buluyorum.	
☐ Diğer.....	
1. kesinlikle katılmıyor 2.katılmıyorum 3. Kararsızım 4.katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum	
42. 2023 üretim yılı ÇKS başvuru süresinin 1 Eylül 2022/31 Aralık 2022 tarihleri arasında olması hakkında ne düşünüyorsunuz?	
1.Süre, iş ve işlemleri tamamlama konusunda yeterliydi	
2.Süre, iş ve işlemler konusunda yeterli değil, uzatılmalı	
43. Bakanlığın diğer dijital sistemlerinden yararlandınız mı?	

a. Evet yararlandım (Yararlandıysa hangisi ?) .....
b. Hayır yararlanmadım
44. Dijital uygulamaların devam etmesini ister misiniz?
a. Evet isterim
b. Hayır istemem
c. Kararsız
45. e-Devlet ile başvuru sürecinde eksiklikler konusunda ne düşünüyorsunuz?
☐ Online çağrı merkezi ile sistem desteklenmeli
☐ Ziraat Odaları üreticiye destek olmalı
☐ İl/İlçe Müdürlüklerince çiftçi eğitimi/bilgilendirme yapılmalıdır.
☐ Görsel videolar ile sisteme başvuru anlatılmalıdır.
☐ Başvuru aşamaları kolaylaştırılmalıdır.
☐ Diğer.....
1. kesinlikle katılmıyor 2.katılmıyorum 3. Kararsızım 4.katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum
46. ÇKS'ne e-Devlet uygulamasını nereden duydunuz?
a. İl/İlçe Müdürlüğü
b. İnternet aracılığı
c. Görsel basın
d. Yazılı basın
e. Çevremden